

Tiho prihaja mrak.

Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
ni ga čuti.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš
v tej minuti?

Ali teman spomin
se je zgostil iz temin
brezobraznih?
Ali bodočnost — vampir
puhnil v večerni je mir
misli ti blaznih?

Ali je jata vetrov
šla preko dragih grobov
zapuščениh?
Ali iz daljnih samot
prišla je pesem sirot
zasolzenih?

Tiho prihaja mrak,
plah je njegov korak,
plaho bega.
Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš?
Vsega — vsega . . .

Oton Zupančič.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

Šesto poglavje.

menili smo že, da je tiste dni po Ljubljani prav zelo slovela Židanova gostilnica na Poljanah kakor radi dobre pijače, tako tudi radi dobrih jedil, pred vsem pa radi mlade in brhke krčmarice, tako imenovane Židanove Barbare. In ta Židanova Barbara je bila prava znamenitost tedanje Ljubljane in o njej se je tiste dni govorilo vsaj toliko kolikor o tem, bode li vojna s kraljevino obeh Sicilij ali ne. Bila je visoka kot hrast v gori. Če se je smejala, je donelo kakor srebrno zvonilo. Na njenih licih pa ji je cvetlo dokaj bujnih rož, ki so najslavnejšega lokalnega poeta tiste dobe, gospoda Costa, tako navdušile, da je spustil svojega Pegaza na voljno to pašo.

Bila je Židanovka res lepa, a bila je tudi huda, da se je je balo vsako pivsko omizje, če je kaj zarožljala, in da se je je bal zlasti starikasti njen mož, ki je po postavah svete cerkve in po svetnih zakonih bil izključno sam upravičen, srkati med iz tistega cvetja, ki ga je narava v taki obilici raztrosila po licih njegove žene. On ga ni srkal preveč; saj veste, kako je: star ženin in mlada nevesta ne napravljata dobre letine. A vzlic temu ima „ona“ svoje vplive, če se ve vesti in postaviti. „Ona“ pri Židanovih se je vedla in postavljala tako, da se je starikasti soprog krčmar tresel pred njo. V hiši je odločevala njena beseda, kar je v hišah na Poljanskem predmestju včasih še dandanes tako. Pri tem pa je bila Židanova mamka ženska, ki se je niso mogli dotikati hudobni jeziki, ker jim v to ni dajala niti najmanjšega povoda. Vsaj pred kongresom ne. Ko je bil nekoč mladi kaplan od Svetega Petra pričel prepogosto zahajati v gostilnico, je moral kar hipoma prestatati in drugi dan potem je mladi gospod imel nekoliko zateklo lice. Ali v listinah iz tistih časov se o tem primeru ni dalo nič zanesljivega izvedeti. Zanesljivo se ve le toliko, da Židanovka svojemu možu ni nudila niti

najmanjšega vzroka, da bi dvomil o njeni zakonski zvestobi. Zatorej je pa tudi od njega zahtevala, da ji je storil vse, kar je želela, in da v hiši ni veljala druga beseda kakor njena. Tako je bilo pred kongresom. Med kongresom pa so se hudobni jeziki približali Židanovi materi in prav kmalu so precej glasno sikali okrog nje. Posebno tudi zategadelj, ker se je od tistih dni, kar se je pričelo ljubljansko kongresovanje, tudi mati Židanka začela nekako prav skrbno oblačiti. Brez belih rokavcev in brez svilnate rutice okrog lepo zaokroženih prsi je nikdar nisi videl v gostilnici. Tudi je prav rada postajala na pragu domače hiše, kar so tolmačili tako, da se je hotela kazati mladim atašejem in drugim kavalirjem, ki jih je bil kongres v Ljubljano privabil. In ti so jo tudi prav kmalu izvohali, kakor je to navada pri tako živih ljudeh. Ker je bil mož star, ona pa zelo mlada, so jo imeli izprva za domačo hčer, in za to je veljala tudi carju Aleksandru, ko je našemu cesarju, kakor smo videli v prvem poglavju, o njej pripovedoval. Ko se je izvedela resnica, so mladi atašeji še bolj silili v gostilnico, ker se je tedanjim kavalirjem zapeljavanje zakonske ženice zdelo še bolj zaslužno nego zapeljavanje nedolžne deklice. Kakor smo že povedali, so se hudobni jeziki na vse pretege vneli. In ko se je raznesla vest, da je materi Židanki, na pragu stoječi, še celo cesar Franc, kadar se je mimo peljal, prijazno prikimal iz cesarske svoje kočije, so sikali hudobni jeziki kakor gadje na razbeljeni pečini. O kakih tajnih aferah matere Židanke se pa ne ve nič zanesljivega; ve se le toliko, da je pridno hodila na prag ter je bila izredno prijazna z mladimi kavalirji, ki so pri njej pojedali mesene klobase ter jih zalivali s kislim doljenjskim vinom.

Na svetega Blaža dan, zjutraj okrog desete ure je bilo, ko sta v Židanovi gostilnici, iz veže na levo, v navadni pivski sobi sedela pri mizi Miklavž Čeljustnik, ribič iz Trnovega, imenovan Škile, in pa Miha Rebolj, mesar iz Kravje doline. Le-ta je bil prišel, da bi od starega Židana kupil voliča, katerega je bil ta naprodaj postavil. V gostilnici pa je že dobil Škileta, ki je čakal nekoga, kar mu je bil navaden izgovor, kadar se je po pivnicah potikal. Bil je ribič, mešetar in pijanec, vse obenem; ali vendar ribič le bolj postrani, pijanec pa v prvi vrsti.

Mesar je Čeljustnika takoj naprosil, naj mu mešetari pri kupovanju voliča. Miklavž je ta posel prav rad prevzel ter je vsled tega postal deležen pravice, jesti in piti na mesarjev račun.

Rebolj je poklical krčmarico ter vprašal Čeljustnika:

„Kaj boš, Miklavž?“

„Meni je vseeno,“ se odreže Miklavž, „naj bo to ali ono, magari če je tudi pečenka!“

Ko si je bil Škile tako najboljše izbral, se je pričel drgniti ob gospodinjjo: „Si pa spet obložena kot oltar na svetega Rešnjega Telesa dan! Rdeč kljunček, zelena oblekica, prav kot capovoznik v dračju pri Ljubljani. Samo nožic nimaš rdečih, kot jih ima capovoznik, ha! ha!“ In Škile se je široko smejal.

Mati Barbara ga je zaničljivo pogledala: „Saj bi te klofila, Škile, pa si mi preumazan!“

Z nepopisnim ponosom je odšla v kuhinjo.

„Lej jo cesarico, no!“ se je drl Miklavž za njo.

„Kaj pa kaj praviš o naših cesarjih, Škile?“ vpraša mesar.

„Kaj čem reči, pri moji duši? Gospodje so res, a meni nič ne dajo; zaradi mene so lahko nad zemljo, pa tudi pod zemljo! Človek si je sam sebi najboljši cesar! Sikstum! sakstum!“

„Gospodje pa gospodje! In denar imajo!“ dostavi mesar.

„E, kaj boš! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Pravijo, da ima naš cesar več dolga nego las na glavi, kar bi pri njegovi pleši ne bilo tako veliko! Sikstum! Ga imajo, ali ga pa nimajo! Babnice pa imajo vsi radi! Sakstum!“

„No! no!“ je hitel mesar. „Kdo jih pa nima! Še fajmoštri včas.“

„Če jih le dobiti morejo! Sikstum! Samo, da jih včas ne dobe! Sakstum!“

„Ljudje govore to in ono!“ je modroval mesar.

„Govore! govore!“ je pritrl Škile. „Poglej samo tu sem, k Židanovim!“

„Si tudi že kaj čul?“

„Čul, čul! pa ne zgolj o kaplanu!“ je vpil Čeljstnik.

„O kom pa?“ In mesarju Rebolju se je od radovednosti vse napelo po obrazu.

„Kaj boš kaplana vmes tlačil?“ je kričal ribič. „So drugi, ki bi se radi pasli po Židanovi detelji. Bi se pasli, če se že niso pasli! Sikstum!“

„Kdo vendar? Povej no! Ne imej ključalnice na ustih!“

„Kdo? Prvi je stari Češka, steklar z Mestnega trga, ki mi preveč vrta tod okrog! Potem pa je z Dunajske ceste mladi Smole! Ta pa kar sili v Židanovo mamko! In nekaj ti povem Rebolj: doživeli bomo čudne reči, tu pri Židanovih! Sakstum!“

Nesrečnež v obrekovalnem svojem ognju ni čutil, da je vstopila mati Barbara. Slišala je govorico o starem steklarju z Mestnega trga in o mladem Smoletu z Dunajske ceste. Pojasnila ni zahtevala, ker ji je bilo itak vse jasno. Jed in pijačo, katero je nosila v rokah, je takoj odložila, pristopila k Škiletu, ki ni slutil nevarnosti, ter mu — sek-sek — od desne in leve priložila dve gorki, da so Čeljustniku v hipu zazvonili vsi zvonovi Kranjske dežele.

„To pa je moj sakstum, Miklavž,“ je dela porogljivo. „Sedaj pa grem, da si umijem roke.“

Miklavž je takoj v se zlezal.

„Kaj pa sem rekel, Barba?“ je zastokal. „Miha, ali sem kaj rekel?“

Miha Rebolj je točno odgovoril: „Ničesar nisi rekel!“

„No, vidiš, Barba!“

In že bi se bil Miklavž Čeljustnik razjezil, da nista tedaj vstopila dva nova gosta. Pri vstopu sta snela visoka, siva cilindra z glave ter krenila proti posebni sobi. Ko je bil starejši snel svoje pokrivalo, se je prikazal plešasti, podolgasti in ostrí obraz, ki ga je tedaj že poznal vsak ljubljanski otročaj.

„Ježeš, cesar!“ je viknil Škile. „Miha, sedaj pa odriniva! Nankrat bo vse polno policajev!“

Mihu ni bilo treba prigovarjati. Pustila sta jed in pijačo ter jo odkurila, kakor bi gorelo za njima. Tudi domača mati je odhitela iz sobe. Ona dva pa sta vstopila v gosposko pivnico, v tako imenovano ekstrasobo.

Razgrnila sta plašča ter prisedla k mizi. Oba sta bila nekako v škripcih, a cesar Franc še posebno.

„Grof Wallenstein,“ je izpregovoril suhotno, „ta ekspedicija ostane med nama! Nočem nikakih nepotrebnih govoric!“

„Kakor ukazujete, veličanstvo!“

„Dobro! Je torej v redu!“

Prisukala se je mati gostilničarka. Ko je videla, kak gost je obiskal njeno gostilnico, je odfrfotala v svojo sobo, da si je preodela opasnik in svilnato zavratno ruto. Ko je vstopila, ja bila kakor iz perila vzeta in na lepem njenem obrazu se je vse žarilo. Sam cesar je prišel k njej! Kaj takega Židanova hiša še ni doživela in ne bo tako kmalu zopet doživela! Sam cesar!

Z veliko všečnostjo so jo objemali vladarjevi pogledi. Pa je ti pogledi niso spravili prav nič v zadrego. Pogumno mu je vračala poglede s pogledi.

„Verfluchter Kerl!“ Pri tem je mislil cesar Franc na svojega „ruskega“ brata.

„Grof,“ se je obrnil k adjutantu, „to severno veličanstvo nima slabega okusa!“

„Prišla sva na ledice, veličanstvo!“ je odvrnil Wallenstein ponižno.

Cesar se obrne k domači gospodinji: „Mati, ruski moj brat mi je pravil, da se dobe pri vas prav dobre ledice. He?“

„Gospod cesar, gotovo!“

In smejala se je, da je kar zvonilo po sobi. Obraz pa se ji je svetil kakor kres na hribu.

„Torej ledice!“

„Dva porcijončka seve! Kaka čast! Kaka čast, gospod cesar! Torej dva porcijončka in cel krompirček zraven! Kaka čast! Kaka čast!“

„Wallenstein, vi jih tudi naročate!“

„Kakor ukazujete, veličanstvo!“

„Torej dvakrat ledice!“

Odhitela je.

„Ste opazili, grof Wallenstein, kak obraz ima ta ženska? Ne čudim se, če zahaja rusko veličanstvo k njej na ledice!“

„Kakor spomlad je!“ vzkipi grof Wallenstein. „Le škoda, da je omožena!“

Cesar je zavil svoj obraz v znano svojo prezirljivost:

„Omožena ali neomožena! Prišla sva k njej na ledice, na kislo vino, o katerem je govoril ruski car. Zapomnite si to še enkrat, grof Wallenstein!“

„Popolnoma po ukazu!“

Mama Židanka je prinesla dva porcijončka ledic, v beli omaki, malo okisanih, da se je takoj cela soba napolnila s prijetno vonjavo. Postavila je vse na mizo, a prinesla je tudi belega kruha in kislega dolenjskega vina.

Cesar je pričel jesti, a jedel je s tako slastjo, da ga je bilo radost gledati. Mlada gospodinja je kar k mizi prisedla in niti za trenotek ni obrnila koketnega pogleda s cesarjevega obraza. Mladega pobočnika, grofa Wallensteina, za njo sploh ni bilo na svetu. Bila je prekanjena lisica ta Židanova mati.

„Prav pravi ruski brat! Kaj takega vse žive dni svojega življenja nisem jedel.“

Z velikim zadovoljstvom si je brisal usta.

Mladi ženi je sreča priklopela do vratu.

„Pa še kaj pridite, gospod cesar!“ je zažvrgolela.

Pogledal jo je, in lepa se mu je zdela: „Če bom utegnil!“

„Dela je dosti! Gotovo! Vsak ima svoje delo, gospod cesar!“

Izpil je kupico rdečega dolenjca. Malo se je stresel: „Kislo je!“

„Pa zdravo, gospod cesar!“

Niti za trenotek ni obrnila očesa od njega.

In cesar je izpregovoril francosko: „Opazujete, grof, kako me neprenehoma gleda? To greje! In tudi vino greje!“ — Otožno je potem pristavil: „Res bi bilo prijetno, če bi smel človek večkrat takole v gostilno zahajati!“

„Čemu bi ne smeli?“ je vprašala milobno.

„Eh, moj Bog!“ je vzdihnil. „Saj imamo tudi žene in zakonske žene ste včasih sitne!“

Smejala se je, da je srebrno zazvenelo po pivnici.

„Grof Wallenstein,“ — tu se je zopet obrnil v francoskem jeziku do svojega adjutanta — „ali nisem morda kaj preveč rekel?“

Grof Wallenstein je pomenljivo molčal. A cesar se je vzlic temu zopet obrnil h gostilničarki.

„Kdaj pa je bil tu moj ruski brat?“

„Še vedela nisem, da imate brata na Ruskem, gospod cesar!“

„Kaka ljubezniva nedolžnost, grof Wallenstein! Če govorim o ruskem bratu, menim njega veličanstvo, ruskega carja!“

Zopet se je zvoneče smejala in to zvonjenje je donelo priletnemu cesarju do srca.

„Ruski car je bil pač enkrat tu,“ je odgovorila bolj hladno, „pa se komaj spominjam, kdaj. Kaj mi mari človek, ki niti naše vere ni!“

Cesar je zopet pil in vino mu je stopalo v žile. Take pijače ni bil vajen in njene moči so ga prej preobdale, nego je mislil.

„Torej vam je avstrijski cesar ljubši od ruskega?“

Visoki gospod pri tem pravzaprav ničesar mislil ni. Ona pa se je vedla, kakor da se ji je Bog ve kaj povedalo. Nekako sramežljivo je bliskala z očmi takisto od strani proti njemu.

„Da tako vprašujete, gospod cesar!“

„Vprašujem, vprašujem! In odgovor bi rad imel!“

Tu se je z velikim respektom oglasil grof Wallenstein: „Pre-drznil bi se, vaše veličanstvo opozoriti, da bo ob enajstih posvetovanje v škofiji!“

„Saj že odhajam, Wallenstein, saj že odhajam! Ne bodite nadležni!“ Vstal je, vzel iz žepa denar ter položil na mizo svetel rumenjak. Nato je pristopil, k domači gospodinji. Grof Wallenstein, ki je bržkone poznal slabosti svojega visokega gospoda, je diskretno stopil k oknu ter gledal z največjim zanimanjem na trg pred Židanovo hišo. Cesarja je v resnici preobdala strast in zakonsko ženico je prijel za obraz ter ga dvignil proti sebi. Po tem obrazu je bila razlita plamteča milina in poželjivo oko ji ni govorilo o kakem ugovoru. Nasprotno! Gospodarja Avstrije je obšla slabost in izkušnjava se ni mogel upreti. Ozrl se je proti pobočniku: še vedno je stal pri oknu in opazoval trg pred hišo. Zategadelj se je cesar prav hitro sklonil k poprej omenjenemu obrazu in svoja usta je prav ponižno, prav mehko in prav sramežljivo pritisnil na svilnato lice!

„Gospod cesar!“ je zakoprnela, in prav čutil je, kako se je pretresla prebrisana zakonska ženica. In še enkrat je zagostolela: „Gospod cesar!“

Sladkoba teh besed se že ni dala prekositi! Cesar je pristopil k plašču, visečemu ob steni. Poljub ga je bil poživil in vse je gorelo po njem. Pa kaj, ko mu je v tistem hipu stal pred dušo mlad, strog obraz s precej velikim nosom in sivih oči, katerih pogled je segal do kosti! Malo ga je strah prešinil in sam pri sebi je zajecjal:

„Der Windhund wird doch nichts bemerkt haben!“

Wallenstein je pristopil ter pomagal, ko se je veličanstvo zavijalo v plašč, sivi cilinder mu je potisnil v roko in palico z zlatim držajem.

Cesar pa se je zopet ojačil in v slovo je izpregovoril: „Vaše ledice so izvrstne, gospa Klemenčeva! Hvala za postrežbo!“

Sklonil se je proti njej ter ji šepnil:

„In hvala vam za poljub, o katerem bodem, kakor upam, še sanjal v svojem spanju!“

Srebrno je zazvonilo po sobi: „Gospod cesar, kako ste vendar nagajivi!“

„Pst!“

Milostivo se je še nasmehnil ter odkorakal. Za njim pa je koral grof Wallenstein kakor z vodo oblit koder, ker je bil ta „windhund“, kar se pač samo ob sebi umeje, vse opazil. Vesti pa se je moral, kot bi ne bil ničesar opazil.

Kakor ogenj se je raznesla po Poljanskem predmestju novica, da je sam cesar pil in jedel v Židanovi gostilnici in da je bil z vsem prav zelo zadovoljen. To je bila reklama, katere si Židanova mama ni boljše želeti mogla!

Karolina Avgusta, bavarska princezinja, je morala v zakon stopiti z zelo priletnim možem. Ko jo je leta 1816. snubil cesar Franc, je bil že trikrat vdovec in let je imel že skoraj petdeset. Ona pa je štela tedaj komaj štiriindvajset let. Bila je sicer tudi nekaka polovičarska vdova, ker je bila ločena od virtemberškega prestolonaslednika; a vendar se pripoveduje, da je Karolina Avgusta dosti jokala, ko so ji bili razložili, da državna rezona zahteva, da stopi v zakon s sosedom, cesarjem-vdovcem, ki je bil poprej že trem zakonom posvetil telesne svoje moči. Pripoveduje se, da se je tedaj, ko so ji priredili takozvani „polterabend“, pred vsem dvorom na glas razjokala in da je stari kralj, Maksimiljan Jožef, ni mogel drugače potolažiti nego s tem, da je zapovedal, pred solzečo se princesinjo v dveh s cvetjem okrašenih kasetah postaviti njeno doto. V vsaki kaseti je ležalo petdeset tisoč suhih in neobrezanih bavarskih cekinov, kar je dajalo vrednosti dobrega milijona sedanje avstrijske vrednote. Ta zlati studenec je na nesrečno nevesto tako vplival, da je v hipu usahnil studence njenih solza. Vdala se je zakonu, iz katerega ni pričakovala bogsivedi koliko sreče. Ali Karolina Avgusta je bila praktična ženska: svojega soproga, dasi ni bila lepa, velik in dobro razvit nos ji je dajal nekaj moškega, si je vedela podjarmiti, da se je njene zamere bolj bal nego zamere pri knezu Metternichu. Kadar ga je gledala s svojimi sivimi očmi kakor jastreb in kadar je s tem pogledom združila ostri svoj glas, tedaj se je mogočni vladar mogočne Avstrije čutil nekako tesnega v svoji koži in čimpreje se je skušal izviti izpod pogledov svoje zakonske družice. A izviti se ni bilo tako lahko, posebno tedaj ne, če Karolina Avgusta tega sama ni hotela dopustiti.

Nekaj takega se je pripetilo na svetega Blaža večer. Pri čaju, ki se je serviral v navadni obednici v drugem nadstropju deželnega dvorca in h kateremu je bila povabljena mala dvorska družba, je cesarica, ki je bila ves večer malobesedna, šepnila proti svojemu cesarju: „Rada bi še s tabo govorila! Nekaj važnega, Francelj! Nekaj prav važnega!“

Ta-le „Francelj“ gospodarju Avstrije ni kar nič ugajal, ker je znal, da je cesarica slabe volje, kadar se prične Franceljev oklepati. Kakor ima v vsakdanjem življenju vsak zakon svoje znake, ki kažejo bližajočo se nevihto, tako je bila po gospe cesarici sladko izgovorjena besedica „Francelj“ zanesljiv znak bližajočega se viharja v zakonskem življenju cesarja Franca. Tudi ta večer se je njega veličanstvo malo streslo, nato pa je hitro vstal, kar je bilo zna-

menje, da je čaj pri kraju in da je navzočnim dolžnost, po predpisani etiketi posloviti se pri cesarski dvojici.

Ko sta bila sama, je cesarica molče odkorakala v svoje sobane in ravno tako molče je cesar Franc stopal za njo. Parkrat se je z levico pogladil po pleši in široka svoja usta je nekako nervozno zvijal. Izpregovoril pa vendar ni ničesar. Dospevša v budoar, je sedla na stolec in svojemu soprogu je potisnila isto tako stol ter mu mignila z roko, naj sede. Franc je sedel ter pogledal svoji ženici v obraz. A ta obraz je bil čudovito trd. Nato se je oziral po stenah, po podobah, ki so visele po njih, in sploh po vsem, kar je bilo v sobi, prav kot bi vse te reči prvič videl ter bi ga prav močno zanimalo. Karolina Avgusta je opazila to stisko in dobro ji je delo, da je videla koprneti tega svojega moža, ki je bil pravzaprav star grešnik, samo če se mu je prilika nudila! To si je pa Karolina Avgusta le mislila, kaj takega glasno govoriti ni imela poguma, čeprav je sicer umela strahovati svojega soproga. Nekaj časa je tiščala pogled predse na kožuhovino, položeno po parketu. Potem pa je hipoma dvignila oči ter obvisela ž njimi na njegovem nekako bledem obrazu. Videl je, da ni milosti v tem pogledu. Ona pa je prav počasi izpregovorila:

„Tako ne sme dalje! Avstrijski dvor postane sicer v zasmeh celi Evropi!“

„Kaj je takega?“ vpraša nestrpnno.

„Celi Evropi! To ti pravim Francelj! Moj Bog, kar misliti si ne upam, če bi izvedel o vsem tem njega svetost, rimski papež! Ali pa še celo njega veličanstvo, moj oče, Maksimiljan Jožef!“

Tu je cesarski soprog opazil, da se hočejo sivi pogledi nekako z meglo prepreči in da silijo solze na dan. To je bilo najhujše, kar se mu je moglo pripetiti. Le jokanja ne!

„Ljuba Karolina! povej vsaj, kaj je?“ vpraša mehko.

Z belim robcem si je brisala oči: „To je preveč, kar počenjate!“

„Kdo?“

„No — car Aleksander!“

Cesarju se je odvalilo težko breme od srca in z globokim vzdihljajem si je olehčal svojo dušo. Karolina Avgusta ni hodila po tisti stezi, kakor je menil. Že se je hotel razljutiti, da ga nadleguje radi take malenkosti.

„Škof Gruber,“ je govorila zamolklo, „je tudi zelo moralen višji dušni pastir! Kaj si naj ta misli?“

„Naj bom jaz varuh carju Aleksandru!“ Bil je poln poguma in srdit je vstal s stola.

„Saj si njegov prijatelj, Francelj,“ je dela s prisiljeno sladkostjo. „Vendar ne gre, da dajete visoki gospodje tako pohujšanje!“

„Kaki visoki gospodje?“

„Govorim zgolj o carju Aleksandru!“

„Kaj pa je vendar zagrešil car Aleksander, da me radi njega veličanstva ljubezniva moja soproga kliče za svoje gardine?“

„Zagrešil se je čez vse dopuščene meje!“

„Kako?“

„Poslušaj! Danes je bil v gostilnici, v predmestju neke tam doli. In mlado gostilničarko, nič prida žensko — pomisli! — je s cesarskimi svojimi usti poljubil na lice. Pa reci, če ni to grozno!“

Zopet je iskala beli robec, da bi si brisala oči.

„Poljubil na lice!“ je govoril počasi za njo. Cesarju se je zašibilo v kolenih, da je moral sestiti. Sedaj ni mogel več dvomiti, da je bila cesarska družica na pravi stezi. In cesar Franc je bil zajec, ki je tekel pred njo po tej stezi!

„Kje si izvedela o tem?“ je vprašal strahopetno.

„Zadostuje ti naj, da sem izvedela!“ je odgovorila mrzlo.

Dostavila je ravno tako hladno: „Sedaj te pa prosim, da boš govoril z njega veličanstvom, naj v bodoče opušča take škandale. Že radi preprostega ljudstva, ki bi drugače moralo misliti, da niste kralji in cesarji nič boljši od pijanih hlapcev, ki iščejo prilike po pivnicah, kako bi kršili dolžnosti svetega zakona.“

„Karolina!“

Dvignil se je s sedeža. Kakor nož oster je bil pogled, s katerim ga je premerila.

„Franc!“

Nato je še pristavila: „Govorim, kakor veš, o njega veličanstvu, ruskem cesarju! Pomisliti moraš tudi, da je tista nališpana ženska, ki lovi evropske suverene v svoje mreže, omožena ženska!“

Besedo „omožena“ je posebno naglasila. Po kratkem molku je vprašala: „Bodeš li govoril z ruskim carjem?“

Bil je popolnoma mehak: „Bodem! bodem!“

„Torej dobro! Lahko noč, dragi prijatelj!“

„Lahko noč, ljuba Karolina!“ Pristopil je in hotel jo je poljubiti na lice.

Pa se je z vso silo uprla: „Na lice ne! ne! ne!“

Cesar Franc je nato svoji soprogi poljubil samo roko ter odšel poparjen.

Sam pri sebi pa je godrnjal: „Der Windhund hat geschwätzt! Na wart', Kerl!“

Tako se je glasila propoved izza gardin, ki jo je moral poslušati cesar Franc. In poslušal jo je z veliko ponižnostjo, kakor se spodobi pokornemu zakonskemu možu. Na tem polju smo vsi enaki, cesarji kakor berači!

(Dalje prihodnjič.)

Mislim.

Kam zašle ste zopet, tihe moje misli?
 Kakor tisti lepi čas
 spet ste zablodile čez gore, doline
 k dragi devi v vas.

Zablodile spet ste v tajnem hrepenenju
 v tisti čisti, sveti raj,
 da enkrat še zrete ljubljene, ljubeče
 sladki nasmehljaj.

Da enkrat še pijete toploto ustn,
 sladki, božajoči dih;
 da enkrat še slušate strme njen govor,
 blag, mehak in tih . . .

Kam ste zablodile mi, nestalne misli!
 Vaša pot varljiv je sen:
 davno že odšla pomlad je, prišla v srce
 žalostna jesen . . .

Ksaver Meško.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

ed mladino je našel Navratil kmalu nekoliko posnemalcev, med katere so spadali tudi nekateri dijaki gornje gimnazije. Te velike zasluge Navratilove ne smemo pozabiti. On nam more služiti za vzor še dandanes. Žalostna izkušnja nas uči, da se nemškega žlobudranja še niso odvadili premnogi, drugače pošteni slovenski rodoljubi. Sosebno se greši v tem na Štajerskem, pa tudi v naši beli Ljubljani. V slovenskem taboru slišiš iz ust naših krasotic maklokdaj pravilno slovenščino. —

V naši gimnaziji smo imeli tudi precej močno nemško stranko, ki so jo sestavljali doseljeni Nemci in sinovi nekaterih birokratov in ponemčenih mestnih obrtnikov. Pri nas, v šesti šoli, se je nahajalo takih dijakov kakih osem, morda i deset. Na čelu jim je stal glasoviti Etbin Costa, bodoči adjutant dr. Bleiweisa in grobokop banke Slovenije. V nižji gimnaziji se je učil privatno. Mi smo ga dobili medse ne vem ali v peti ali v šesti šoli. Bil nam je vsem (z eno edino izimko) silno antipatičen že radi svojega očeta Henrika. Ta Henrik je služil v nekem cesarskem uradu. Spisal je svoje spomine s potov po Kranjski deželi, v katerih je obžaloval, da ni na Bledu nemške kolonije, ki bi imela v lasti prekrasno okolico Blejskega jezera. Leta 1848. je dopisoval v razne nemške službene in polslužbene novine (Grazer Zeitung, Presse, Triester Zeitung), v katerih je zlobno napadal našo stranko in nedolžno njeno gibanje. Pomagal mu je blatiti naš narod po tujih listih lopovski Pradač. Ta dva človeka so rodoljubi po vsej pravici črtili in s tem boljšim razlogom, ker sta nas ovajala vladi tudi tajno. Sodili smo, da sta njena najeta in dobro plačana vohuna. Etbin ni bil baš zlobnega srca, ali v vsem svojem govorjenju in vedenju je razodeval nekaj zoprnega, komedijaškega in harlekinskega. Slovenski je znal tako slabo, da se ni mogel po domače z nami pogovarjati. S součenci se torej ni mogel dosti družiti, ali za to ni niti maral, kajti bil je

silno gizdav in čistilakomen. Hrepenel je po hvali, slavi, odlikah in prvaštvu. Od prirode je prejel Etbin prekrasne darove, ali treba priznati, da je bil vedno tudi jako marljiv. Šolske predmete je znal kakor očenaš. Posebno ga je veselila matematika. Probleme, katere nam je dajal Martinak, je često izdelal med vsemi součenci najprvi in vselej brez napake. Ali s peresom se ni odlikoval nikdar, slog njegov je bil in ostal blebetavast in zaletavast, poln fraz, ali brez jedra in soli. Etbin se je zameril našim očem že po svoji vnanjosti. Nosil je dolge, do ram segajoče lase, visok ovratnik, ki mu je šel do sredi ušes, eksotične kravate in še druge posebnosti, ki so se nam zdele smešne. Našega društva se je ogibal že zato, ker je lahko zapazil, da ga sovražimo in zaničujemo. On nam je povračal to mržnjo s tem, da ni skrival nikdar svoje politične barve: Hotel je biti Kranjec, ali nemški Kranjec, za svojo domovino je smatral Germanijo in nemško Avstrijo. Nekoč je bleknil vpricho Valjavca: „Moj oče pravi, da so vsi Slovenci osli.“ Matija ga zavrne srdito: „Povej ti svojemu očetu, da je največji osel on sam, nas Slovence pa naj pusti na miru.“ Etbin je to očetu res povedal. Njemu pa ni mogel ugajati spor z dijaki. Prišel je v šolo k prefektu in ga prosil, naj pozove Valjavca, da se bosta vpricho njega zbogala. Ko pride tja Valjavec, začne se hud ravs med njim in strahopetnim Henrikom. Zaman mu je ta z ihtečim glasom ponujal spravo. Matija jo zaničljivo odkloni, odbacne podano roko in odide. — Stari Costa se je na vse pretege prilizoval vsakemu profesorju, pod čigar oblast je prišel njegov sin. Hvalil ga je brez konca in kraja zlasti proti takim ljudem, za katere je vedel, da ž njim občujejo. Martinak ni maral njegovega dobrikanja, ali nekaterim drugim profesorjem se je silno prikupil, sosebno pa novemu našemu ravnatelju Klemanu. Kot renegata ga je vezalo zdaj s Costo tudi politično prijateljstvo. Začela sta se družiti prav intimno in Etbin je postal Klemanov ljubljeneec. Ali tudi Etbin si je našel med součenci dobrega prijatelja. V tem, ko smo se ga vsi drugi ogibali, je porabil Bradaška vsako priliko, da se mu prilizne, da se ž njim pogovarja, to seve po nemški, in mu pokaže svoje najiskrenejše simpatije. Ta Bradaška je bil v spodnji gimnaziji jako slab učenec. Učil se je na vso moč pridno, ali uk mu ni hotel iti v glavo. Sčasoma si je s stanovitnim trudom spomin izboljšal. V peti in šesti šoli je že odgovarjal, kadar je bil vprašan, precej dobro. Bil je brez dvojbe največji „piflar“ med vsemi sošolci. Bradaška menda ni čital nobene druge knjige kakor šolske; zato mu je bil jezik v nemških nalogah silno grapast in okoren.

Veliko smo ugibali, kaj je vleklo Bradaško h Costi. Morda to, ker tudi zanj ni maral noben součenec radi njegove nepriljudnosti, robatega značaja in zadirčnega govorjenja. Potrdilo se je torej tudi tukaj, da „gliha vkup štriha“. Mogoče pa je tudi, da si je hotel pridobiti Bradaška po sinu pokroviteljstvo Henrika Coste, ki je bil nemški vladi in birokraciji seveda persona grata. Kmalu Etbina in Bradaška nista mogla prebiti drug brez drugega. Henriku Costi je jako prijatelj sinov novi tovariš, kajti je bil „pameten“ Kranjec, ki je ž njim prav rad govoril po nemški in torej ni bil tak fanatik kakor drugi dijaki. Hvalisal ga je proti Klemenu brez konca in kraja in ta ga je na skoro pritisnil na svoje izdajalsko srce s tako ljubeznijo kakor Etbina. Povzdignil ga je med odličnjake in v osmi šoli celo za prvega premijanta. Mnogim sošolcem se je zdelo to strašno čudno. Šolske predmete je znal Bradaška res prav dobro na izust, ali v nalogah ni kazal nobene duhovitosti; izobraženje mu je ostalo kilavo in površno, ker ga ni okrepčevalo obilno čitanje dobrih knjig.

Strastno veselje za propagando pa je odločilo že leta 1848. tudi moj bodoči stan. Dejal sem si: Bodi, kar hočeš, ali nikjer ne bi mogel pridobiti narodu toliko zvestih prijateljev kakor v učiteljstvu. Izuči se torej za profesorja! Ta dobra misel me ni več minila. Začel sem se že takrat resno pripravljati za svoj zaželjeni stan. Jel sem se učiti prav marljivo latinskega jezika, ker sem menil, da me brez njega ne potrdijo za profesorja. V sedmi šoli sem si kupil Tita Livija in ga prebiral s pomočjo slovarja, dokler sem prečital vsega še pred koncem osme šole. To čtivo mi je mnogo koristilo. Nabral sem si ne le „copiam verborum“, to je znaten broj prej še neznanih mi latinskih besed, ampak sem zvedel tudi vsa poročila o starejši zgodovini rimskega naroda. Razen latinščine sem se učil v sedmi in osmi šoli tudi več novih jezikov. V čitalnici sem prebiral poleg slovenskih tudi hrvatske novine (n. pr. „Slavenski jug“) in češki šaljni list, ki se je zval menda „Šotek“. Hrvaščine bi se bil prav resno poprijel, da me ni oplašil pisatelj Špor z neko svojo neprebavno dramo (s Škander begom?), polno germanizmov in drugih jezikoslovnih grehov. — V sedmi šoli sem se zapisal i v italijanski tečaj. Ta jezik me je takrat silno veselil. Učil sem se ga tako marljivo, da sem se mogel o počitnicah že kaj malega pomenkovati po laški z opekarji, ki so bili prišli v našo vas iz papeževe Romanije. Razni duhoyniki so me nagovarjali, naj se lotim še francoskega jezika, ki je diplomatičen malone po vsem svetu in internacionalen kakor noben drugi. Jaz sem jih poslušal, ali brez koristi.

Francoščina me je premalo mikala, jezila me je tudi pisava, da se skoro vsaka daljša beseda drugače izgovarja, nego je zapisana ali natisnjena. Zapomnil sem si samo nekoliko besed, ali še predno sta minila dva meseca, sem vrgel francosko slovnico v ropotarnico, kjer počiva še dandanes.

To sem dobro vedel, če pojdem na vseučilišče, da ne bom mogel pričakovati podpore od nikoder, niti od blage Česnovke. Zato sem začel na vso moč skrbno in varčno gospodariti s svojimi nevelikimi prihodki. Po nepotrebnem nisem izdal odslej nobenega krajcarja. Nekoč, ko sem že bil v osmi šoli, sva se pomenkovala z Dežmanom v čitalnici. On me je vprašal, kateri stan si mislim izvoliti po končanih gimnazijskih študijah. Povem mu, da profesorski, premda nimam nikogar, ki bi mi hotel kaj pomagati. Moral bom skrbeti sam zase. To ne bo lahko, ali morda mi posluži sreča, da dobim kako dobro instrukcijo ali kak drug zaslužek. Dežman mi veli: „Veste kaj, tukaj pri nas zaslužite lahko petdeset goldinarjev. Slovensko društvo je razpisalo 50 gold. nagrade za slovenskega naroda zgodovino. Skriptor naše knjižnice mi je pravil, da ste več let delali ekscerpte iz Valvasorja in drugih historičnih knjig. Po njih vas ne bo stalo veliko truda, da nam napišete kratko, popularno knjigo o naši preteklosti. Nute sprejeti moj predlog, dajte, lotite se naše žalostne zgodovine. Nagrada res ni velika, ali vam bo pa le precej zalegla.“ Jaz sem dejal Dežmanu: „Dobro! Jaz bom poskusil sestaviti našo zgodovino, ali že naprej vam moram povedati, da delo ne bo tako, ki bi moglo zadovoljiti omikane bralce.“ Dežman veli: „Tega ne more nihče pričakovati, da bi spisal kdo že zdaj dobro zgodovino slovenskega naroda, kajti se ni še noben pisatelj ž njo resno bavil in ukvarjal. Vsekakor pa je treba začeti. Vsak začetek je težak in kritika vas ne bo nemilo obsojala, če bo tudi na vsaki strani več pomot in napak nego dokazanih resnic. Izrekla vam bo še hvaležnost, da ste začeli prvi orati našo ledino.“

Po tem razgovoru grem jaz domov in začnem pregledavati zvezek svojih ekscerptov. Joj meni, kako grdo mi jih je vlaga mojega stanovanja zamazala in izpridila! Posnetke iz drobne Vodnikove knjige mi je tako izbrisala, da niso bili za nobeno rabo. Tudi prepiski iz historičnih novel so bili silno poškodovani. Hotel sem sprejeti v knjigo boj hrvatskih junakov pri Malborgetu, ali mi je vlaga uničila vse beležke. Navzlic tolikim kvaram sem se lotil dela. Največ gradiva mi je dal Valvasor. To zgodovino slovenskega naroda sem začel pisati o Binkoštih, največ sem je

izdelal o velikih počitnicah v Mengšu, konec pa sem dovršil šele na Dunaju proti adventu. Tam sem dobil v vseučilišni knjižnici Mucharjevo zgodovino Štajerske dežele in slavnega Grka Prokopa, ki poroča tako zanimive in lepe reči o starih Slovenih. Muchar se za Slovence kaj malo briga, za moj spis mi ni dal nič gradiva; v Prokopu sem pa našel precej porabnih podatkov. Svojo „zgodovino Slovencev“ ali, kakor jo je preimenovala „Slovenska Matica“, „zgodovino slovenskega naroda“ sem spisal leta 1850. Takrat se je bila že vnela borba za nove oblike, to je, da nam treba pisati da, ne pa de (= ut), dobrega, ne pa dobriga, z Bogom, ne pa z Bogam itd. Jaz sem bil v jezikovnih vprašanjih že od nekdanj konservativec, kakor sem še dandanes, rabil sem torej stare oblike. Kmalu po novem letu sem prejel od Slovenskega društva 50 gold. z naročilom, naj dam 5 gold. tistemu pisatelju, ki prelaga starorusko pesem o polku Igorjevem, ki je takrat močno zaslovela. Jaz sem bil tako dobrodušen ali pravzaprav neumen, da sem 5 gold. res oddal in dobil torej manj nagrade, nego mi se je obetalo.

Moj rokopis je ležal menda v omari Slovenskega društva. Ko se je več let pozneje ustanovila „Slovenska Matica“, so hoteli naši čudni prvaki dati natisniti o njenih stroških mojo zgodovino. Bleiweis mi to sporoči. Jaz mu odpišem, naj za Boga ne store te neumnosti. To knjigo sem spisal, ko sem dovršil komaj gimnazijo. Od osmošolca se ne more zahtevati dobra zgodovina. Odkar stoji svet, ni se nahajal med pravimi historiki še noben gimnazijalec. V mojem mladostnem, povse nezrelem delu je polno napak že zato, ker so mi rabili nekoliko celo posnetki iz zgodovinskih povesti, ki se ne smejo smatrati za resnične. O kritiki nisem mogel imeti v osmi šoli še nobenega pojma. Prosil sem Bleiweisa, naj mi pošlje moj rokopis, da ga predelam. Trudil se bom morda kaki dve leti, ali potem dam „Matici“ vsaj tako zgodovino, ki bo vredna tega imena, dasi bo i v njej dosti napak, ker do zdaj ni še znanstveno obdelana nobena doba naše preteklosti. Ali ljubljanski naši prvaki so bili jako svojeglavni možje. Kar so si zabili v glavo, moralo se je zgoditi, naj bo dobro ali za nič. Mojo prošnjo so odbili in sklenili dati natisniti rokopis osmošolskega zgodovinarja. Zaman sem protestiral. Odgovarjali so mi, da jaz nimam nobene pravice več do tega spisa, ker sem dobil zanj plačilo (— 5 for!). Izročili mi niso niti korekture, ker so se bali, in to po pravici, da jim rokopisa ne vrnem, dokler ga popolnoma ne predelam. Zdelo se jim je predolgo, da bi čakali dve leti, ker so obljubili knjigo udom svoje družbe že za tisto leto.

V popravilo so dali moj rokopis zagrebškemu profesorju Bradaški, Klemanovemu podrepniku, ki se je kaj malo bavil z našo zgodovino in je bil moj skriven sovražnik. On je izpremenil moje stare oblike v nove (mesto dobriega — dobrega i. t. d.) in dodal nekoliko jako nepotrebnih pripomenj, ki me pa niso nič razžalile. Ali ta prijatelj Etbina Coste je vtihotapil v moj tekst jako bedast in po moji misli z zlobnim namenom storjen anahronizem (o Tatarih, ki so se po krimski vojni preselili iz Rusije na Bolgarsko). O tem bom pisal bolj obširno v biografiji tega ljubimca lopovskega renegata Klemana.

In tako je zagledala beli dan prva knjiga „Slovenske Maticе“, moja nezgodovinska zgodovina slovenskega naroda. Mnogi bolj izobraženi možje so mislili, da jo je spisal profesor Trdina, ne pa dijak Trdina, in so se silno čudili in mene in knjigo brez milosti obsojali. Najhuje se je vame zaletaval goriški zgodovinar Kos. Kaj mislim o tem svojem spisu jaz, sem že povedal. Svojim strogim kritikom pa odgovarjam to-le: Kdor hoče kako knjigo presojati, mora poznati najprej njeno zgodovino. Pitati se mora: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Sosebno to se mora vprašati, kdo in kdaj in s kakovimi pripomočki jo je spisal. Kos in vsi drugi kritiki pa so popolnoma pozabili, da jim treba poučiti se o zgodovini moje zgodovine. Da so jo poznali, ne bi bilo prišlo nikomur na misel, pisati kako kritiko o tej zgodovini, kajti borba z osmošolcem ne obeta lovorov, nego le smešnost. Najbolj je kačilo moje sodnike, kar pripovedam o začetku krščanstva med Slovenci. To se tako ve, da je moja povest o njem nekritična, ali posameznih podatkov si nisem izmislil jaz. Če jih ni v Valvasorju, našel sem jih v kaki zgodovinski noveli. Takih se je pojavilo mnogo zlasti l. 1848. Glavna stvar je pa v mojem pripovedovanju vendarle resnična. Jaz mislim to, da nam je prišla v deželo s krščansko vero obenem politična in narodna sužnjost. Krščanska stranka je bila zaveznica bavarskih samosilnikov in nemški duhovniki niso bili samo mašniki in misijonarji, ampak tudi politični agenti in vohuni bavarske vlade, ki je širila krščanstvo med Slovenci samo iz političnih namenov. Solnograški škofje in njih samostani pa so nam nekoliko pozneje prepregli vso zemljo z nemškimi kolonijami. Kar je spadalo pod njih oblast, ki je šla od IX. veka do Drave, se je domalega vse ponemčilo. Naše pokrajine so ostale slovenske samo v oglejski diecezi, v kateri se niso mogle šopiriti nemška požrešnost, kolonizacija in propaganda.

(Dalje prihodnjič.)

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Štefana Poljanca in njegovo usodo sem že velikokrat opisaval. Objokaval sem njegovo samotno mladost, pripovedoval sem s pretresljivimi besedami o nepokoju in trpljenju njegovih mladeniških let, že sem bil potočil prezgodaj solze ob njegovi raki. Zdi se mi celo, da je bila mojega življenja in nehanja poglavitna dolžnost, ohraniti svetu in poznim rodovom Štefana Poljanca, položiti ga v arhiv človeštva. Skromna je ta naloga, mojim močem popolnoma primerna; dokument, ki ga je bila božja previdnost naročila pri meni, opisuje pedenjsko dobo pedenj-naroda; pismo in pisar sta v času in prostoru neznamenit prašek in prav nobene škode ne bo, kadar se nekdanj izgubi ta prašek, raztopi v valovih zgodovine.

Kljub temu sem sprejel z resno ponižnostjo izročeni mi ukaz in izpolnil sem svojo dolžnost, kakor sem mogel. Pač sem si bil v svesti svoje posebne neznatnosti, včasih sem jo celo grenko občutil; zakaj ni se še zgodilo na svetu, da bi bil človek večji od svojega dela, in usoda že ve, kateremu zidarju je naročila grad in kateremu hlev. Tolažil pa sem se z mislijo, ki jo priporočam vsem neznatnim ljudem. Mislil sem namreč, da zasluži plešasti pisar Martin (pisar pri advokatu Gorjancu in drugega nič) prav tako svoj spomenik kakor, recimo, Napoleon. Obadva sta izvršila svojo nalogo, nič več in nič manj, izpolnila sta svoje mesto in svoj čas, in jaz ne vem, zakaj bi zahteval od pisarja Martina več nego od Napoleona. Mnogo je ljudi, ki jim je življenje sama žalost in bolest brez konca; ne cveto, ne rode sadu, izginejo naposled, trpeči in nadložni, kakor so prišli. Toda glej, izpolnili so svojo dolžnost v trpljenju, bolest jim je bila naloga, stali so v zgodovini, kamor jih je bila postavila nevidna roka; težja in večja je bila njih dolžnost nego dolžnost zmagovalca, ki hodi svojo svetlo pot preko cesarstev.

Dolgo vrsto let in s poštenim trudom sem vršil svojo nalogo; zdaj je pri kraju, dokument je dovršen, Štefana Poljanca ni več.

Vsa znamenja kažejo, da so se zaprla za njim vrata zgodovine. In veseli me, da sem ugledal ta znamenja še ob pravem času, dasi nekoliko pozno. Ni namreč na svetu dolgočasnejših ljudi od tistih, ki ponavljajo svoje življenje, ko bi morali po vsej pravici že umreti. Sramota uradniku, ki je dopolnil svoja leta in ne uživa pokoja! Poznam jih, ki so napravili prezgodaj svoje delo, od zgodovine jim ukazano, in ki se niso zaklenili v samotno izbo, da bi čakali odrešenja, temveč onegavijo neprestano na dovršenem delu, ki je last zgodovine in ne več njih last. Tako smešijo svoje ime, kar bi človeštvu nič ne škodovalo, če bi ne legla senca smešnosti tudi na njih delo, zaznamenovano v arhivu človeštva. V naših krajih umirajo delavci hitro, na telesu in na duši; zakaj kraji so majhni in ozki, dobe so kratke in se jadrno preHITEVAJO. Nikjer drugod ne umrje toliko mladih ljudi, o katerih pravijo govorniki, da so „usahnili, predno so rodili sad“. To naziranje ni pravilno. Umrli so natanko ob pravem času in dovršili so svojo nalogo; zgrudili so se, ko so se zaprla za njimi vrata tvornice, in niso dočakali dolgega praznika. Bog jim je bil milosten. Žalostno pa je življenje tistih, ki se ne zgrudijo ob pravem času; o, žalostno bi bilo moje življenje, če bi ne bil opazil, da Štefana Poljanca ni več.

Očitati so mi mnogi dobri ljudje, da nisem izvršil svoje naloge tako, kakor mi je bilo ukazano. Ukazano pa mi je bilo, da napišem dokument tiste zelo kratke dobe, v kateri je živel med mnogimi drugimi ljudmi tudi Štefan Poljanec. V tisti dobi nemirnih želja, nejasnih ciljev, ko je začela temneti zvezda nacijske in liberalne romantike in je bilo precej temno, ker drugih zvezd še ni bilo, se je porodilo več nego v vsaki drugi dobi neke posebne vrste ljudi, ki jim je zgodovinski poklic, da „hodijo poleg“. Resnica je pač, da je življenje in nehanje teh ljudi popolnoma brez vrednosti za človeštvo, in Klio bi jih ne pogrešila, dasi jih je legijon. Pomen in vrednost dobe določa delovanje tistih ljudi, ki hodijo po cesti in vlečejo kola proti cilju, ki ga vidijo jasno. Jaz pa sem ugledal pred vsemi drugimi Štefana Poljanca, ki je „hodil poleg,“ opotekal se pijan ob jarku in ni vedel ne odkod ne kam.

Poznam nekatere imenitne pisatelje in še dandanes jih je nekaj, malo manj imenitnih, ki opisujejo junaka na silo dolgočasen način. Vse po vrsti: frizuro, čelo, oči, nos, ustnice, lica, nato ovratnico, suktno, telovnik, hlače, prav do črevljev. Človek bere, zazeha, ne vidi ničesar; če sestavi te posamezne dele, dobi mrtvo sliko, bolj mrtvo od tope figure v manufakturni ali frizerjevi izložbi. Nekateri

drugi pisatelji delajo po metodi, ki je malo manj dolgočasna, zato pa toliko bolj banalna. Prilepijo namreč junaku znamenje, ki ga razlikuje na daleč od drugih ljudi. Pretirajo kako duševno ali telesno lastnost in vzdignejo junaka za seženj od tal; polbogovi in polzlodeji so staro blago, ki je še dandanes precej priljubljeno; tudi hibe v izgovoru, izvirne kletvice, jecljanje, glupost so primerna in dobra znamenja in hromci in grbci niso nič manj popularni nego za časov Terzita in Riharda III., dasi niso več Terziti in Rihardi in jim je ostala od prejšnje gloriije samo še grba. Jaz pa pozabim človeka toliko hitreje, kolikor vestneje ga opazujem od poteze do poteze, razumem ga toliko manj, kolikor bolj kriči, in kolikor bolj markanten je človek po osebi in nehanju, toliko manj me zanima. Vse nadloge in ječe tega sveta bi me ne pripravile, da bi opeval zgodovinskega junaka; če bi bila sila že zelo velika, bi opeval njegovo dobo, namreč najneznatnejše neznatnosti te dobe; na neznatnosti pa bi legla silna junakova senca in po tej senci bi ga spoznal človek jasneje, kakor da sem mu ga bil privlekel za ušesa na oder. Neznatnost, to je beseda vseh besed. Ne spozna se človek po obrazu, po obliki nosa in ustnic, po barvi las in oči, po glasu; nekoliko bolj ga razodeva obleka, če ni preveč nova in če si jo je bil dal napraviti po svojem okusu; tudi navadne kretnje, kakor jih rabijo vsi ljudje ob določenih prilikah, ne govore veliko. V neznatnosti se pojavi duša, v polizgovorjeni, brezpomembni besedi, v pogledu, nikamor uprtem, v kretnji brez cilja; manj ko hip, in pokazal je na dlani svoje življenje. Ne mogel bi se odločiti, in če bi rešil s tem svojo dušo, da bi opisal buren prizor, krvavo klanje; bolj me zanima, kako si trebi hudodelec zobe, nego kako je ubijal svojo mater. Ne bi opisaval umora, razložil bi natanko, kako je hudodelec večerjal, predno se je spravil na delo, kako se je drugo jutro izprehajal po ulici, in stavim, da bi bila groza velika. Ne bi opisaval burnega prizora med njo, njim in tretjim, pokazal bi belo roko ob oknu, roka bi izginila, zašumela bi obleka, duri bi zaloputnile, bum, lop, konec in amen brez besed. O neznatnost, o namigavanje! Resnično, kolikor temnejši je mrak, toliko vesoljnejša je vesoljnost, toliko nežneje čuti srce in mislijo misli toliko dalj.

Ugledal sem Štefana Poljanca, zato ker je bil med vsemi svojimi vrstniki najneznatnejši. Opisati sem hotel kratko dobo, samo kratek hip, tega hipa senco, zakaj za zgodovinarja so moje moči prešibke, in opisal sem klavrno življenje Štefana Poljanca, človeka, ki nima za vrednost in značaj te dobe prav nobene važnosti, ki ni

vplival nanjo ne v dobrem, ne v slabem pomenu in ki je bil zrastle ž njo samo na ta način, da je umrl ž njo tudi sam. Vse te okolnosti so me napotile, da sem si ga bil izbral za junaka njegove dobe; ne bil bi tega storil, da je bil Štefan Poljanec le nekoliko bolj znaten, da je bil le enkrat položil svojo roko na kola, ki so jih vlekli drugi navkreber.

Štefan Poljanec igra vlogo razpetega platna, na katero slika skioptikon bežeče sence resničnega življenja. Večer je pri kraju, sence so izginile, platno je mrtvo. Zdaj sem se namenil, da opišem tega večera poslednjo zarjo, in morda se bo marsikdo začudil, kako posebna, skoro neverjetna usoda je doletela mojega junaka. Tudi sam sem bil osupel, ko sem jo spoznal.

II.

Narisal sem podobo Štefana Poljanca že tolikokrat, da ga spozna vsak otrok, če ga sreča na cesti ali v dolgočasnem feljtonu. Odkar mi je bil poginil poslednjikrat pod neusmiljenimi rokami, se ni čisto nič izpremenil, tudi postaral se ni. Prav tako nemarna, preohlapna in posvaljkana je njegova obleka, prav tako kocinast in splahnel je njegov obraz in njegove oči gledajo prav tako motno in izgubljeno. Čisto tak, kakor sem ga bil predstavil prvikrat nevernemu in nezadovoljnemu občinstvu in kakor je bil v tistih časih, ko je bril iz njega norce rajni Kette.

Verzov že dolgo ne dela več, tragedije pa sanja samo še v pijanosti. To je edina izprememba, ki sem jo opazil na njem; neznatna je navidez, v resnici pa zelo pomembna — očitno znamenje smrti.

V zibajočem se in ropotajočem koleslju se pelje Štefan Poljanec po nasuti veliki cesti. Na kozlu sedi, poleg očeta, ki drži vajeti in švrkne včasi po suhem, potnem kljusetu, stresajočem z debelo glavo; zadaj sedita mati in brat Jakob. Vroč dan je; nebo gori in polje pod njim.

Štefan sedi sključen, roke na kolenih, in se ne ozre nikamor. Tudi govoriti mu ni treba, ker ga ne ogovarja nihče. Brat Jakob gleda na Štefanov dolgi, ozki, upognjeni hrbet in čelo se mu nabira v gube.

„Ah, no!“ vzdihne mati. „Tako je božja volja. Pol sreče, pol žalosti. Saj smo mislili ž njim pošteno, kakor s teboj, pa ni hotel.“

„Kdor pozabi Boga, njega tudi Bog pozabi!“ odgovori resno brat Jakob in sklene roke na prsih. Brat Jakob je mlad duhovnik; mlajši je od Štefana, toda na njegovem polnem, rdečem obrazu, na svetlih, osornih očeh ni več sledu vesele mladosti. Oče je slišal razgovor, zamrmral je kletev in je švrknil po kljusetu; Štefan se ni zganil.

Neprijazen molk; voz ropoče po kamenju in se stresa.

Pride mimo kmetica z rdečo ruto na glavi; postane in upogne glavo.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Na veke amen!“ odzdravi Jakob s prijetnim, zvonkim glasom. Mati pokima, nasmehne se in oči ji zažare. Nato ugleda pred sabo Štefanov dolgi hrbet in zavzdihne.

„Pol časti, pol sramote. Kako bi se zdaj veselo vozili, ko bi bil tudi Štefan, kakor se spodobi. Tako pa sedi tam, da se Bogu usmili, in še poštene suknje nima.“

„Brez dela ni plačila. Tudi jaz sem sejal, predno sem žel!“ odgovori Jakob in njegov glas ni več prijeten.

„Kako čudesen je ta kraj!“ je premišljeval Štefan in je gledal po gorečem, rahlo šumečem polju. „Nobeden ga še ni opeval in nobeden še naslikal. To je znamenje, da se še ni vozil tod ne slikar ne poet.“

Štefan Poljanec je mislil na literaturo in umetnost, ko je ugledal lepoto; ni je užival kakor nezasluženi božji dar. Da ni mislil na literaturo in umetnost, bi ne bil Štefan Poljanec, temveč pesnik in umetnik.

V daljavi so se zasvetile bele hiše.

„Blizu doma smo že!“ izpregovori mati in zasveti se ji obraz. Zasveti se in se takoj omrači.

„Pol časti, pol sramote! Kaj praviš, Jakob, ali bi ne bilo lepše, da bi se peljali sami skozi vas? Saj gre lahko peš, preko polja; ne bo zamudil kosila.“

„Lahko bi šel!“ odgovori Jakob in čaka, da bi se Štefan ozrl. Štefan ni slišal ničesar, mislil je na literaturo in umetnost.

„Hej, Štefan!“ zakliče Jakob. „Daj, pojdi, pojdi rajši po bližnjici, preko polja, Štefan! Boš prej doma nego mi.“

Štefan se ozre.

„Ali tudi tako pravite, mati?“

„Le pojdi!“ pravi mati in mu ne pogleda v obraz. „Ustavi, stari!“

Štefan ne počaka, skoči z voza in čez jarek na polje. Oče švrkne po kljusetu in voz ropeče dalje po ravni cesti. Od daleč se sveti materina ruta.

Štefan premišljuje.

„Da jih je sram in da me ne ljubijo, je jasno in sem vedel že prej. Ali bi počakal kosila, ali bi se napravil kar precej na pot? Pot je dolga in ni dobro, če je človek lačen; ako ostanem, se najem do sitedga, za plačilo pa bi moral poslušati besede, kakor nadležen berač, ki sedi pod stopnicami. Kaj je boljše, ali glad ali sramota? Poskusil sem že oboje in dobro ni ne to ne ono. Premisliti pa je potreba, da jim napravim veselje, če ne pridem. Tako se je povabila skodelica sramote in kosil bom.“

(Dalje prihodnjič.)

Pravijo ljudje . . .

Klenka zvon mrtvaški, klenka
iz teh zastarelih lin,
kjer skovika črna sova,
mir moteča nočnih tmin.

Toda, ne veruj jim, dravec,
zlobni so ljudje samó,
ki pri živih še mrličih
tudi radi se smejó.

Pravijo ljudje pa, ljubček,
da že nama klenka zvon,
da velja ljubezni naši
ptic mrtvaških mrki ton.

Naj skovika smrtna ptica,
naj le toži glas zvonov,
najino bo, ljubček, cvetje,
ki požene iz — grobov.

Utva.

V mraku.

Še ne veš, kaj roke mi drtijo,
kaj od tebe srce moje hoče.
Luč ugasi, naj opazujoče
stene v tiho temo se zgubijo.

V temi, glej, besede, ki ležijo
v srcu tajno skrite, ko tatovi
mračni, zdaj na poti negotovi
srce moje plahe zapustijo.

A. Gradnik.

Črtice o burji.

Spisal dr. H. Dolenc.

I.

vanju.

az imam burjo prav rad in se obilokrat pogovarjam ž njo. A zdaj; ko mi je o njej pisati in praviti, o čem da se pogovarjam ž njo, sem postal skoraj malodušen in skrbi me, kaj bo svet rekel in posebno tisti, ki burje niti ne poznajo, o mojem pripovedo-

Pripomniti moram pred vsem, da dandanes se neposrednim razgovorom z burjo umičem bolj ko mogoče. Minili so časi, ko sem jo šel poiskat na mesto, kjer je najhuje tulila in vihrala, in se tam prepiral ž njo, ko je z vsemi možnimi glasovi brez vsakega pravšnega akorda puhtela vame in me hotela ob tla pritisniti, jaz pa sem se ji ustavljal in ji odgovarjal: „Ne boš me ne, in ako se še tako zaganjaš, na tla me pa ne spraviš!“ In res, dostikrat sem zmagal in se preril skozi njen ledeni dih. Dandanes, ko pridem ž njo v dotiko, sem miren in jo le kaj posvarim, da naj me pusti v miru, in najraje jo občudujem v gorki sobi in še pogovarjam ž njo o nekdanjih časih. In ti pogovori, ki mi živo stopajo pred oči, naj bodo predmet mojega pripovedovanja.

Tiste, ki burje niso izkušali in je ne poznajo, bo moje pisanje mikalo, ker se bodo seznanili z naravno silo in po dejstvih, ki jih bom navedel, izprevideli, da ta sila ni tako ničasta, kakor se vidi tistim, ki nimajo izkušnje in kateri se, ko slišijo izkušenca o njej pripovedovati, le pomenljivo pogledujejo in posmehujejo, češ, ta Kraševac nas pa misli danes prav pošteno nabrisati. Za tiste, ki burjo poznajo in so jo že izkušali, bo pa moj opis morda kratkočasen radi tega, ker jim bo kakor meni prebudil marsikateri mladostni spomin, in če so še pri moči, tudi radostni občutek, da junaška doba zanje še ni minila.

Burja je huda prikazen, in vendar ima malo pravcatih sovražnikov. In zakaj? Zato ker ima zdravje v sebi! Dosti sem poznal ljudi, ki so naše kraje izkušali, malokaterega pa med njimi, da bi se ne bil po svoji preselitvi spominjal burje in še omenil:

„Zdrav in lačen pa nisem bil nikdar bolj, nego kadar me je burja pregnala.“

Rojstni kraj burje je tam gori, ne prav v Franc Jožefovi deželi, ampak nekoliko bolj na desno. Že tam ima toliko orjaške kali v sebi, da se ne da nič pristaviti, ter prihaja tudi k nam od severovzhoda. Kakova imena dobiva po vsej svoji tej dolgi poti, ne vem. Pri Ljubljani pravijo, da brije ta mrzla sapa od Kamniških Grintavcev, in se že sliši ime burjica. Celo to pot pa veje ta sapa le bolj mirno. Mrazi že, ampak ne tuli in ne razsaja kakor pri nas na Notranjskem, kjer nastopa takoj kot neupogljiv orjak in kjer dobi svoje onomatopoeično ime: burja, ako je prav prava, z desetimi r. Rekel bi, da severovzhodna kal dobi šele na kranjskih tleh svojo pravo dušo in bruhne na Notranjsko navadno na treh mestih, namreč čez Col nad Vipavo, čez Predjamo in čez Globovnik nad Ilirsko Bistrico. Burja postane mahoma mogočna in ima strašansko armado pod seboj. Colski in jamski oddelek sta kar sklenjena, in ker se ne dasta pretrgati, se mora centrum visoko pridvigniti čez Javornik in Nanos, in da se vrsta zopet uravna, mora pasti centrum naravnost doli v Vipavsko dolino, in ta padec provzroči, da je burja v tej dolini prav pogubonosna in gorje mu, komur, bučča doli čez Turo, pade na glavo. Tisti oddelek, ki se zaganja čez Mačkine jame pri Postojni proti Pivki, je nekakšen izgubljen sin, hud in strupen kot stekel pes, in vsa sreča je, da zavzema le ozek prostorček in se dobrega ukroti, predno pride na gorenjo Pivko. Čez Globovnik doli v Bistriško dolino se podi enak, če ne še hujši naval nego čez Nanos v Vipavsko dolino, za kar bomo navedli dokaze.

II.

Jaz pomnim burjo iz dobe, še predno sem jel v šolo hoditi. Ne vem, kako se mi je posrečilo, da sem nekega zimskega jutra že takoj po zajtrku šel iz hiše.

V prvem nadstropju naše hiše je bila le v eni sobi peč. V tisti sobi pa ni nihče spal kakor le kak gost. Starši in otroci — in bilo nas je precej — smo spali v nekurjenih sobah, in prav dostikrat se je primerilo, da je bil v umivalnikih zjutraj namesto vode samo led. Odrasli so izkušali kar najhitreje priti v pritlične prostore, kjer je bila prostorna jedilna soba, ki je imela veliko, pokončno zeleno peč, ki se baje do spomladi ni nikdar popolnoma ohladila. Toda v to sobo mi mali nismo takoj prišli. Ampak kadar je mraz pritiskal in je burja brila, so nas kar v odeje povili in znesli doli

v kuhinjo in posadili ob veliko ognjišče, ki je na njem gorel od ranega jutra do poznega večera zmerom velik ogenj, nad njim pa vedno visel črn kotel. To se pa ni zgodilo že zgodaj na jutro. Ker je bilo vse veselo, ako so otroci dolgo spali in ne pohajali po hiši in nadleže delali, so nas pustili v otroški sobi, dokler se nismo jeli trgati med seboj in vpiti, tako da smo semtertja celo mater spravili zopet v prvo nadstropje, kar je bilo posebno usodno, ako je prinesla še šibo s seboj. Navadno je pa pritekla kaka služkinja po nas in nas je znosila po stopnicah doli kakor mačeta na ognjišče, kjer so se dostikrat nadaljevali na posteljah pričeti boji, ako nas niso kaj hitro utešili s kavo. Po kavi so nas oblekli in obuli in odpravili navadno v družinsko sobo, kjer je bilo kratkočasno le tedaj, ako je tam šival črevljar ali pa krojač. Takrat je bilo še pre-stajati v hiši in pokoriti se materinemu povelju, da danes ne sme nobeden ven iz hiše, ko je sneg in huda pa mrzla burja. Menim, da za take dni so dobili rokodelci tudi priboljšek opoldne in na večer, kajti zaslužili so ga z delom in potrpljenjem.

Nekega takega dne je bilo, ko je burja zanesla vrabca na okno ali se je sam pritisnil k hiši. Zagledel sem ga in še dandanes ga vidim, kako se je tiščal, ves čokat in komaj da se mu je glavica videla, okvira. In jaz sem z vso naglico prijel za pokrivalo in skozi sobna in vežna vrata skočil na dvorišče in za hišo, da bi upehanega vrabca pokril. Živalca je še visela ob oknu. Približal sem se ji seveda po prstih in s kapico v rokah, dasi je burja brila in mi v oči in v obraz sneg brisala. In glej! ravno ko sem se hotel vzpeti in s kapico vrabca pokriti, je popustil in čez mojo glavo ga je odnesla burja na dvorišče in po dvorišču na cesto. Toliko sem še opazil, ko sem bil skočil za njim. Tečem na cesto in pogledam gori in doli. Pod sabo kakih dvajset korakov zazrem cel kup po mojem mnenju že domalega premrzlih ptičkov. Ptiči so bili v resnici na kupu, toda ne drug vrhu drugega, ampak na takem kupu, ki ostane na cesti in ima marsikatero neprebavljeno zrnce v sebi. Zopet sem se prihulil in lezel po prstih proti kupčku, čeprav je burja šumela, da niti bobna bi ne bil šlišal, in kapico sem imel pripravljeno, da vse pokrijem. In kaj sem zapazil? Bili so sami ščinkavci in le samci. Še mar mi ni bilo, je li vrabček med njimi! Že sem bil samo tri korake od njih, takrat se pa vse dvigne čezme in le nekoliko prebrskani kupček je ostal na cesti. Hudo sem bil iznenaden, tako hudo, da nisem še čutil silnega mraza in se le oziral, kje bi zopet zagledal kakega upehanega ptička. In res, zopet pod

mano na cesti so se jeli pri drugem kupčku zbirati, in jaz zopet polezem proti njim. In zopet so naredili kakor prvič. Tako še večkrat. Vselej sem prišel prav do njih in le pokriti se niso pustili. Pogum mi je dajalo pa to, da sem že vedel, da ščinkavec navadno ne seda po cestah in ne da tako blizu do sebe, ako ni prezebel in izstradan. Ne vem, koliko časa je to trajalo; jel sem padati in morebiti bi se ne bil več pobral, da ni slučaj prinesel po cesti Jurja Senožejca, ki me je pobral in nesel domov. Zvedel sem kesneje, da so doma že iztikali za menojo, ko je Juri stopil v vežo in me izročil deklam, ki so z menojo hitele v družinsko sobo. Spominjam se, da je bila mati takoj nad mano, nisem pa čutil nje roke, ampak opletal sem z rokami in silil do peči, ker mi je bilo zašlo za nohte. Strašansko sem menda vpil, ker sem še očeta privabil v sobo, in mogoče, da sem takrat nekoliko umolknil, in jel pa še bolj vpiti, ko je prinesla služkinja mrzle vode, v katero so mi ročice vteknili. Da ni bilo še o pravem času Jurja Senožejca in ne previdnih staršev, ki so mi roke v mrzlo vodo vteknili, bi bil morebiti to moj prvi poskus z burjo; za več časa bi vsaj z rokami ne bil migal. Odnesel sem jo bil in ves dan mirno čepel v družinski sobi in premišljeval, kak bo obračun z očetom, ki so ga mi vsi obetali, črevljar celo z nekakšno zadovoljnostjo, češ, kar bo, si že večkrat zaslužil.

To mi je ostalo v spominu iz prvih otročjih let in me pa tudi toliko prestrašilo do burje, da sem se, kadar je zopet hudo brila in stresala hišo, vendar le rajši v hiši potikal in po svoje tratil čas. Pri takem iztikanju sem naletel na posebno zabavo. Na stopnicah, ki vodijo iz prvega nadstropja pod streho, je bilo bolj majhno okence, iz katerega se je videlo na vrt in ki je bilo obrnjeno naravnost proti burji. Ni imelo dvojnih šip. Ob to okence je udrihala burja z vso silo. Gotovo je našla več razpok, kajti prav na stopnice so naletavale zamraznice, ko je burja s snegom kadila. Ker je bilo to okence ravno na presledku stopnic, sem imel dovolj prostora, da sem se usedel in poslušal „muziko“ — tako sem jaz krstil razne glasove, ki jih je silni piš provzročeval po raznih odprtinah tega okenca. Kadar je jelo že prav tenko piskati skozi vse raze in razice, takrat sem že ugibal, da bo tudi zabobnelo, in to se zgodi, ko pride najhujši udarec burje. To je bil zame turški boben, ki sem ga večkrat čul, ko so vojaki marširali še mimo nas na Laško in nazaj. Fantazija se je tako razburila, da nisem čutil niti hudega mraza, ki je vame tiščal. In kadar sem začul od spodaj gori svoje ime in vprašanje: „Kje si?“, sem se vselej oglasil: „Muziko po-

slušam“ in dobil sem v odgovor: „Le poslušaj pa priden bodi!“ Nihče ni mislil na to, da bi se na takem prepihu prehladil, in morda se tudi nobenkrat nisem, kajti predno se nisem odpeljal v šolo, nisem bil nikoli bolan, to so mi večkrat pravili.

Naj bo dovolj tega, saj vobče to ne more zanimati, toda meni bi se videlo, da nisem vsega povedal o burji, ko bi bil zamolčal, kar mi je za vedno ostalo v spominu in česar sem se dolgo vrsto let vselej spominjal, ko sem pogledal na to okence. Živo se te muzike tudi spominjam, kadar se peljem ob burji mimo telegrafskih drogov. Domalega vsak ima drugo muziko. —

(Dalje prihodnjič.)

V album.

B. S. K.

Tam v samostanu.

<p>Iz Tam v samostanu belem zaprla sem mlade dni, a srcá, svobodne volje, zaklétniti možno ni!</p> <p>Molitev, post in pokora, kesanje, ne vem zakaj . . . In skrita ljubezen v srcu, ah, hkratu pekel in raj.</p>	<p>Molitev in misel sveta, in sanje o srečnih dneh — priplaval za solzo blestečo na lice je sladki nasméh . . .</p> <p>Brezskrbni dnevi mladosti odšli so mimo nas, in v zlatorumenem polju zorel je žitni klas.</p>
--	--

Obvaruj te Bog v pokoju,
o tihi samostan,
pozdravljeno mlado jutro
pozdravljen moj novi dan!

Moj novi dan . . .

<p>Iz Iz dalje prihaja naproti meni pomladni dan, rodi ga srebrno jutro iz samih rož in sanj . . .</p> <p>O sanje deklinške! Molitve svete ve ste izraz: radost, smehljaj v očesu in v srcu pesmi glas!</p>	<p>Ne ve za dneve mladosti, kdor sanjal o sreči ni, saj v popju sniva cvetje in vesna ga prebudi.</p> <p>Saj v popju sniva cvetje. . . . Iz rahlega snu je vstal polbledi cvet ob žarkih iz snežnobelih tal . . .</p>
---	---

En solnčni poljub z vedrine! —
 In v srcu se prebudí
 ljubezen, družica mila
 jasnih, mladih dni . . .

Ljubezen, družica mila . . .

Večer . . . Pod nebom trepeče Pokoj v očeh? — Nemara!
 v tihoto hladni zefir . . . Nebó v očeh ti leži . . .
 To diha vesoljna zemlja In straži ti tiho srečo:
 tja v tihi nočni mir . . . Ljubezen mladih dni. —

Sorodna nebo in zemlja, O saj vsemir neskončni
 in večna sorodstva vez . . . giblje neznanska moč
 In srcé človeško! Kaj svetega in séli se v srca sorodna
 ti imaš od nebes? — tak tiho, mimogredoč!

Sorodna srca . . .

V sorodnih strunah sámi In prosijo melodije
 akordi se prebudé polne vibriranja
 in dihajo tihe pesmi . . . pesmi veselih glasov,
 Iz strune v struno zvené. in ne umiranja! —

V sorodnih srcih sama
 ljubezen se rodi . . .
 in prosi . . . prosi življenja
 dolgih, jasnih dni! —

Naj prosim življenja? . . .

Pri zibelki moji so stale In druga: „Ná strune srebrne!
 sred-tihe polnoči Izvabljay akorde iz njih
 in srečo prorokovale in poj v trenutkih veselih
 mi rojenice tri . . . in urah prežalostnih!“ —

Dé prva: „Čuj, dete! Ne plakaj! In tretja resno dostavi:
 Otreti si solz ne znaš! . . . „Kaj naj prorokujem ti jaz?
 Počakaj, v življenju počakaj Od jutra do večera
 in redko se nasmehljaš!“ — ti bo prekratek čas.“ —

M. P. Nataša.

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

I.

globoki Rusiji, na bregovih mogočne Volge, v mestu Saratovu se je rodil Aleksander Nikolajevič Pypin I. 1833. v mesecu marcu. Dve ozko zvezani rodovini sta bili, ki je v njiju zrastel: Pypinova, mala dvorjanska, druga je bila duhovnika Černyševskih.

Materi sta si bili sestri. Na bregu Volge sta stanovali v eni hiši. Otroci obeh družin so se skupaj igrali, skupaj učili in — ženili. Bratranec Pypina, znameniti N. G. Černyševskij, je bil pet let starejši od Pypina. „Ta razlika v starosti je stđrila, da je bil moj voditelj,“ pravi Pypin v svojih „Spominih“. „To se je nadaljevalo tudi potem, ko sem začel študirati.“ Oče Pypinov je imel majhno vasico z nekoliko „dušami“. „Ko sem imel prvič priliko preživeti z očetom nekaj časa v vasi ob času poletnega dela — bil sem takrat, kakor se mi zdi, v tretjem ali četrtem razredu — se mi je prvič odkril oni svojeobrazni način kmetiškega življenja, kolikor sem ga mogel razumeti, ž njega interesi in skrbmi, običaji, predstavami o narodi, verami in vražami.“ Tudi služinčad v hišo so dajali domači kmetje. Ni se še zavedal docela tega položaja kmetov, a že takrat so po njegovi lastni besedi „delale globok vtisk nanj neke strani tega patrijarhalnega življenja — posebno pa mračne slike nasilja, okrutnosti in zatiranja osebnega in človeškega dostojanstva.“

Leta 1842. je stopil v gimnazijo v domačem mestu. Učil se je dobro in že zgodaj se je odločil, da pojde tudi dalje na vseučilišče. Primer bratranca Černyševskega, ki si je bil tudi izbral vseučilišče, ga je vlekel za seboj. Za študije sta bila oba skrbno pripravljena. Znala sta francosko iz družine in tudi za nemščino so jima bili našli učitelja med tamkajšnjimi nemškimi kolonisti. Černyševskij se je učil vrhutega v seminarju — kjer je bil nekaj časa — tudi tatarščine, arabščine in hebrejščine. Pred vsem pa je bil izboren latinist. Ko je vstopil na peterburško univerzo, je dopisoval svojemu bratrancu po latinsko; v teh pismih mu je govoril o svojih zgodovinskih študijah in ga navduševal zanje. Kaki interesi so mu

že takrat belili glavo, se vidi iz tega, da mu je namigaval vedno na rusko kmetiško zaslužjenost in mu pisal o „glebae adscriptis et terrae firmis“. „Tu, sem prvič slišal o eksistenci tega vprašanja.“ Bratranec mu je tudi poročal, da posluša slavistične lekcije Sreznjevskega in se udeležuje dela pri sestavljanju slovarja starih ruskih letopisov. Profesor Sreznjevskij je imel takrat velik uspeh: vrnil se je bil pravkar s popotovanja po slovanskih krajih — tudi slovensko zemljo je bil prehodil deloma sam, deloma s Stankom Vrazom pokriž in podolgem — in v predavanju je vpletal svoja lastna opazovanja. „Bila je to doba — pravi Pypin — ko je vladalo na univerzi živahno zanimanje za Slovane.“

Pypin je končal gimnazijo l. 1849. Odločil se je za vseučilišče. Na peterburško si ni upal; iz pisem bratrančevih je bil zvedel o baš takrat izdanem „komplektu“, po katerem je bilo število slušateljev po ruskih vseučiliščih omejeno na 300. Zato je vstopil na kazansko univerzo. Tu je ostal eno leto in poslušal v prvi vrsti klasične filologe. „Bil pa je tukaj tudi profesor, ki je name močno vplival, dasiravno sem ga poslušal samo prvi semester — v drugem je odšel v Moskvo —. To je bil znameniti (slavist) V. J. Grigorovič . . . Njegova predavanja so bila zame nekaj čisto novega, izvirnega, zanimivega. Dajal nam je prvoletnikom obči pojem o Slovanstvu in njega plemenih ter nam kazal s pomočjo prevajanja vzorce narečij, dodavajoč slovnične razlage. Ko nam je začel predavati o Slovanih, je mislil, da že vemo za vse te Bolgare, Srbe, Poljake, Čehe, Lužičane, Slovake, Horutane (kakor je imenoval Slovence). Mi pa smo imeli sicer zrelostna izpričevala, dovršili smo bili kurze geografije in zgodovine, a vendar nam je bilo poznanje slovanskih plemen, ki ga je profesor zahteval od nas, nekaj čisto novega.“ Šele na univerzi so slišali mladi visokošolci iz ust profesorja, ki je tudi mnogo popotoval po slovanskih zemljah, o celi vrsti neznanih in pri tem celo sorodnih plemen, o tako zanimivih narodih, da je bil profesor ves navdušen zanje. Slišali so prvič čisto posebno zgodovino, geografijo z zemljepisnimi slovanskimi imeni. Do takrat še niso videli slovanske knjige. Sedaj so jih mogli izposojati od profesorja Grigoroviča. Pypin je v svoji „radovednosti in radoznalosti“ takrat prvič dobil v roke Karadžića, Kollárja, Šafařika, Kopitarja in njegov bodoči interes je bil določen. „Ostavila je v meni silen nrvstveni vtisk že sama osebnost profesorja ž njegovim navdušenjem za znanstvo in z entuziazmom za sorodna plemena, čakajoča svojega preporoda — mala naivnost profesorjeva nam je bila celo simpatična.“

Drugo leto (1850) je odšel Pypin z bratranecem na peterburško univerzo. Med počitnicami je še obiskal svojega očeta, ki se je mudil v službenih poslih v neki maloruski vasi. „Maloruski govor, noša, običaji — vse je bilo tu še nedotaknjeno. Tukaj se mi je pokazala prvič jasno in razločno fizična in moralna razlika dveh vej ruskega plemena: nasproti gospodi in uradnikom so se vedli maloruski kmetje neodvisneje in ponosneje nego tedanji velikoruski zaslužnjeni kmet; na dan je stopalo neko čuvstvo in neki zmisel za lepo in fino; z venci na glavi, v krasno šitih oblekah so se šetala mlada dekleta; videl se je drugi tip, živahnejši, zastavnejši in neredko jako lep . . . Razumel sem že takrat, da imam pred seboj etnografično različnost.“

Jeseni leta 1850. se je peljal Pypin s Černyševskim v Peterburg. Medpotne pogovore v poštnem vozu je vodil v prvi vrsti njegov bratranec, ki je vedel zlasti o profesorju Sreznjevskem povedati mnogo zanimivega. „Moje lastno znanje o Slovanstvu je bilo še majhno ter precej temno in z velikim zanimanjem sem poslušal v vozu odlomke iz Mickiewiczza s potrebno razlago ali mesta na izust iz „Kraljedvorskega rokopisa“ in „Libušine sodbe“, kar sem doslej poznal samo po imenu.“ — Na peterburški univerzi je vstopil Pypin na jako slabo obiskano filološko fakulto; v drugem kurzu je imel v klasičnih jezikih samo dva tovariša, enega Nemca, drugega Poljaka, s katerima se je skupno pripravljajal za seminarske vaje. Profesorji — po večini Nemci — so čitali s slušatelji svoje ljubljene grške klasike in jih prevajali na latinsko. Takrat se je zgodilo nekega dne, da je prišel profesor Steinmann v šolo in objavil svojim trem učencem nekoliko v zadregi, da bo bolj koristno zanje čitati poslej namesto grških klasikov — grške cerkvene očete in da zato že jutri prično s sv. Janezom Zlatoustom. Dijakom seveda ni ostalo neznano, odkod ti ukazi in izpremembe. Ona vlada, ki je v letu 1848. v strahu, da bi dijaštvo ne zasejalo zapadnih svobodnih idej v Rusijo, omejila s „komplektom“ obisk univerz, je sedaj prepovedala klasike stare Grecije, ki je bila ljudovlada, dejstvo, ki vsekakor odseva iz njenih pisateljev in ki bi moglo biti v kvar ruski mladini. Vse to je vedelo dijaštvo in se tem bolj vznemirjalo zlasti potem, ko so prihodnje leto odpravili z univerz tudi stolice filozofije. — Umevno je, da je bil Pypinu edini zanimivi profesor Sreznjevskij. Pri njem je tudi študiral z največjo vnemo staro rusko literaturo in slovanska narečja. A časi so bili taki, da se ni mogel popolnoma prepustiti temu predmetu. Preglasno je trkala ruska sodobna resničnost na

njegovo zanimanje. Od tod izhaja, da Pypin vkljub svojim znanstvenim nagnjenjem do Sreznjevskega pravi, da „ni hotel postati slavist“. Baval se je s slavistiko in hotelo se mu je vedeti več o Slovanstvu, nego so mu nudile ruske knjige: „Čutil sem velik nedostatek občnih, celotnih, vodilnih knjig . . . Prepričal sem se, da bi bil potreben splošen kurz s pojasnjujočim uvodom in z literaturo predmeta: tako sem se odločil delovati v zgodovini slovanskih literatur, zgodovini efnografije in ruskega slovstva.“

Sešel se je v enakem zanimanju z Lamanskim in Malorusom Mordovcevim. Lamanskij je bil že takrat prepričan pristaš onega profesorskega slavjanofilstva, ki je v Rusiji edino nekaj vedelo o Slovanstvu. Bratranec Černyševskega pa je poznal celo slavjanofilsko stranko od druge strani — iz žurnalistične borbe z zapadniki Bje-linskim, Hercenom, Kavlinim in Černyševskim samim zaradi političnih in filozofskih principov te struje. Zato je bil do slavjanofilstva, kakor pravi, „precej ravnodušen“. Bliže nego Lamanskij mu je bil Mordovcev, ki mu je odkril malorusko literaturo. Malo prej umrli Bjelinskij sicer ni bil njen zagovornik (videl je v njej zaradi malenkostne slovstvene preteklosti neopravičen seperatizem), „a mi“ — pravi Pypin — „smo zavzemali drugo stališče, in sicer stališče slovanskega preporoda. Ako je bil preporod zapadnega in južnega Slovanstva mogoč samo zato, ker je žarek (narodne) zavesti začel prodirati v najširše mase; ako so bile nove slovanske literature mogoče samo v narodnem jeziku in je razvitek tega jezika bil prvi cilj vsem slovanskim rodoljubom; ako so se celo najmanjši drobci slovanskega plemena trudili osnovati svoje literature — na primer celo Lužičani in poleg Čehov tudi Slovaki; ako so v sosednji Galiciji ravnouisti Malorusi začenjali gojiti svojo literaturo — tedaj je bilo vse to skupaj in zraven še moralna pravica naroda do svojega jezika in faktično dejstvo primera zame zadosten dokaz, da sme obstajati tudi malorusko slovstvo . . . tem bolj, ker je že imela maloruska literatura pisatelje, ki so jih njih čitatelji slavili in poznali, ker so jih razumeli . . .“

Najožje duševno sorodstvo pa je vezalo Pypina ž njegovim krvnim sorodnikom Černyševskim, ki je v istem času (1854) po enoletnem poučevanju pustil mesto gimn. profesorja v Saratovu, se povrnil v Peterburg ter stalno vstopil v redakcijo „Sovremennika“, ki sta ga urejevala Panajev in pesnik Nekrasov. Stanoval je ž njim na enem stanovanju, postal tudi sotrudnik lista in se osebno seznanil s krogom pisatelj-ev-sotrudnikov: Nekrasovim, Turgenjevim, Botkinim,

Gončarovim, Annenkovim, Grigorovičem, Dobroljubovim i. t. d. Ideje petdesetih let, ki jih je vodil skoro celo desetletje njegov velenadarjeni bratranec, ideje socialnega delovanja potom publicistike so prevzele tudi njega. Že je pričeval sodelovati pri „Sovremenniku“, ko je dobil leta 1858. od peterburškega vseučilišča popotovalno ustanovo, s katero je odpotoval na zapad, da se pripravi na zapadnih univerzah za docenturo evropskih literatur. Nastopil je potovanje v Berlin, Lipsko, Halle, Weimar, Jenó, Gotho, Heidelberg, Tübingen, Stuttgart, Pariz, London, Holandsko, Bonn, Švico, Italijo in Avstrijo, kjer se je dalj časa mudil zlasti v Pragi. — To potovanje je bilo za Pypina velikega pomena. „Postala mi je očitna ogromna razlika med višino našega znanstva in znanstva v Evropi; spoznal sem, da se ruski učenjak, ki hoče kolikor toliko pravilno razlagati na vseučiliški stolici to ali ono znanost, ne sme omejiti samo na sredstva naše domače izobrazbe, ampak da se mora seznaniti s stvarjo pri glavnih ognjiščih evropske znanosti.“

II.

Pypin je vzrastel v dobi, ko je bil vkovan ruski duh v najtesnejše sponé. To so bila mračna petdeseta leta. „Prehodno dobo“ jih imenuje ruska literarna zgodovina. Ne predvečer pred velikim dnevom — šestdesetimi leti, ampak zlovesčča, duhomorna noč je bila to pred olajšujočim razsvitom zaželjenega, mladostnobodrega jutra, ki nosi v sebi samo začetke dneva, lepo opojnost nadej. Dan pa, to se pravi doba, ko se svobodno delo razgrne po celi zemlji, nastopa za Rusijo morebiti šele v sedanjih dneh . . .

Ogromen je živelj slovanski in kakor element počasen v svojem razvitku. Kakor morje leži in kakor morje na svojih globinah sloni na svojih čustvih, izplavljajoč od časa do časa produkte svojih čustvenih globin, ki se jim svet čudi kakor bajnim darovom morja. Kakor morje leži sveta, elementarna Rusija. Zapadne sapice povevajo nad njo, a ona se ne gane. Na šepetanja ne odgovarja. A pride noč, strašna noč, ko se zdi, da se je podnebje zaklelo zoper morje: liki ciklopske skale buta mračni, zatohli zrak na gladino; silen orkan pritiska na površje in potaplja slednjo ladjico, ki si upa preko nepregledne gladine iskati svoj lastni cilj in veslati za njim. Zadnji nakit človeškega poguma, ki ga nosi morje, izginja in nastaja tema in strahota brez vsake zvezde na nebu. Takrat pa se strese morje v svojih osnovah. Do neba se vzpne in valove kakor gore rodi iz sebe. Razbrzdanim konjem podobno se dreve in sedaj

oni ne prizanašajo nikomur, tudi ostankom zadnjih jader ne: zanje ni osamljenih veslarjev na odlomkih in zanje ni zvezde pod nebom. Oni poznajo samo davitelje in temitelje vetrove in mrakove in nezizprosen boj z njimi. In ta boj vrše, dokler se ne razbuče vetrovi, ne razdele oblaki in ne posije solnce na razpenjenega orjaka. Takrat se umiri velikan in zopet zlekne med svoje bregove, misleč, da je pometel vse zlobne duhove, da se bo vedro nebo razpelo nad njim, da se bodo pogledi zvezd vpirali vanj in budili in snovali v njem čudovite reči, ki bodo v njih utelešene tajnosti neba in zemlje, ona čudovita bitja, ki vedo o njih praviti samo modreci in poeti.

A kje je še ta dan, veliki, svobodni dan za Rusijo? Šestdeseta leta so bila samo jutro po petdesetih, ki so pomenila zlobnotemno noč, ko so bile vlažne severne megle zavesile in zagrnile Rusijo z neprodinno, svinčenatežko meglo.

Pripovedoval sem že gori, kako je prihajala ta mračna noč na Rusijo, kako je vlada po letu 1848. omejila obisk vseučilišč na 300 poslušalcev. Že poprej je bila kolikor mogoče skrajšala pouk prirodoslovja na srednjih in višjih šolah kakor predmet, ki razvija svobodoumje, in ga nadomestila s poukom klasičnih jezikov. In za profesorje je poklicala ne Ruse, ampak vzornike pedantskega gramatizma — Nemce. Slednjič je odpravila tudi klasike kot nevarne revolucijske pogane in jih nadomestila z grškimi cerkvenimi očeti, češ da ima Rusija, ki je prejela krščanstvo iz Bizanca, več zveze z njimi nego z Grki klasične dobe.

Z novim desetletjem se je ulegala tema še širje in teže. Posegla je tudi na literaturo. Tu je imela Rusija nekaj sijajnih umov. Samotno in individualno so bili vzrasli iz naroda ob zapadnoevropski duševni hrani. Svoje domovine so se dotikali samo v toliko, kolikor so hodili po njej, a dihali so evropski zrak ter živeli z najboljšimi Evropci eno življenje, samo etnografično lahko po rusko zabarvano: to so bili znameniti štiridesetletniki, idealisti, pristaši in sotrudniki nemške „idejne“ filozofije. Ločili so se v zapadnike in slavjanofile samo po svojih ciljih, namenih in sredstvih, ki so jih predlagali, kadar so debatirali o tem, kako prosvetliti ruski narod. Lepi teoretiki so bili, bolj ugibalci nego spontani organski ruski delavci. Zato še niso stali bogve kako blizu naroda. A sedaj so se znašli pod pritiskom reakcije z narodom na eni ploskvi. 27. januarja 1850. l. je imenoval car Nikolaj I. kneza Širinskega-Šihmatova za ministra narodne prosvete. In metropolit Filaret je pisal svojemu prijatelju: „Knez Širinskij-Šihmatov je minister narodne prosvete,

Norov njegov pomočnik; ta dva bosta seveda prosvetljevala z vzhodno svetlobo.“ In skoro nato so zvedeli zapadniki iz ukaza novega ministra, da „korist filozofije ni dokazana, pač pa je škoda od nje mogoča.“ Car je naročil svojemu ministru, naj preštudira te zapadne filozofe in mu sporoči svoj rezultat. Minister je „proučil“ logiko, psihologijo, teorijo poznanja, metafiziko, etiko in prišel do zaključka, da vsi ti filozofi — Kant, Schelling, Fichte, Hegel — „v svojih filozofskih preiskavanjih niti ne spominjajo, da eksistira krščanska vera; ampak sami z edino pomočjo svojega razuma predrzno sanjarijo, da bi doznali z a č e t e k.“ Zato misli knez, da je nujna potreba odpraviti z vseučilišč predavanja teorije poznanja, metafizike in etike, poslednje zaradi njene praktične nepotrebnosti za mlade ljudi, ki poznajo krščansko učenje o nrvnosti.“ Logiko in psihologijo pa naj predavajo profesorji teologije. Tako je bila pogašena v Rusiji zapadna svetloba.

Dne 21. aprila 1852. l. je izšel prvi zvezek „Moskovskega Zbornika“, publikacije, ki so jo bili zamislili z veliko skrbnostjo moskovski slavjanofili: brata Kirjejevskaja, brata Aksakova, Homjakov. Tudi to so bili ljudje, ki so „hoteli poznati pri vsaki stvari koren“, zato je minister tudi njih knjigo dal na rešeto. V svojem poročilu na carja pravi, da n. pr. Fran Kirjejevskij trdi, da zapadna prosveta ne odgovarja potrebam Rusije . . . Iz tega se jasno vidi, da nepravilno sodi nesmrtno zasluge velikega prenovitelja Rusije, Petra Velikega, in njegovih državnih naslednikov . . . A v članku K. Aksakova je odkril, da pisatelj čisto po krivici dokazuje, da je stara Rusija živela na demokratičnih principih, „kakor se sedaj razširjajo tudi na zapadu“. Ministrovo mnenje je, da je v Rusiji „iz svojevoljstva in brezvlastja iz naroda samega pomalem vzrastel čisto drugi princip, in sicer princip enovlastja in neomejenega samodržavja“.

Razume se, da je minister takoj prepovedal nadaljnje izdavanje „Moskovskega Zbornika“. Dobil je ukor cenzor, a izdajateljem je bilo prepovedano, „vsled njih namena razširjati absurdne in škodljive pojme“, zanprej celo pošiljati kake spise v cenzuro, in ukazano je bilo, „imeti jih ne samo pod tajnim, ampak javnim nadzorstvom.“

Tako je bila pogašena vzhodna in zapadna svetloba v Rusiji.

Nihče ni več mogel motiti vlade pri njeni skrbi za Rusijo. Birokracija je gospodovala neomejeno.

Takrat pa je prišla krimska vojna. In zgodilo se je isto, kar se dogaja danes pred našimi očmi. Pypin z živimi barvami opisuje tiste dni: „Pri vseh vrlinah armade, ki pa so bile vrline ljudi, je prihajalo na dan prepričanje, da je bila administracija armade skrajno

slaba: vojaštvo je bilo slabo oboroženo, govorilo se je, da so vojaki sami pravili, kako se jim je težko bojevati, ko imajo oni „državne“ puške, sovražnik pa „angleške“. Razlika v daljnostrelnosti je bila velikanska . . .“ Provianta ni bilo, tudi ne lazaretov in ne poštenih potov in cest. V Peterburgu poprej sijajne parade, a tukaj revna, nepreskrbljena armada. Prišlo je na dan, da niti pri vojski, tem ljubljene detetu carizma, ni bilo vse tako „v redu“, kakor se je rada bahala vlada ob času parad. Kako je moralo biti šele v drugih državnih poslih, ki so tudi bili odtegnjeni vsaki kontroli javnega mnenja! . . . V občinstvu je nastajalo gluho vrenje . . . „Sebastopolj je padel! nam je prišel povedat prijatelj s čudnim izrazom ogorčenja zaradi velike narodne stvari in obenem radosti, da je padla poslednja opora, ki so se nanjo sklicevali zaščitniki starega redu“. Nepričakovana in skrivnostna smrt Nikolaja I., obdana z legendami samomora, in padeč Sebastopolja sta kakor grom udarila v Rusijo. In zgenila se je, vzvalovila je v širokih masah ter se prebudila iz dremotnega elementarnega stanja. Prvič se je vzdramila cela Rusija ter prijela za javno delo, za najbližje, zakaj že najbližje, ki ji je ležalo takorekoč pred očmi je bilo vse v neredu. „V tem, da so se po Sebastopolju vsi vzbudili, da so vsi začeli misliti in je vse prevzelo kritično razpoloženje, v tem je odgonetka mistične tajnosti šestdesetih let,“ pravi jako dobro Šelgunov. „Vsi — to je tajnost te dobe in tajnost uspeha vseh reform.“

Tu je nehalo ono lepo visokokulturno stremljenje posameznikov in izginili so zapadniki kakor slavjanofili. Porodil pa se je nov literarnosocialni tip odkrivatelja, obtožitelja, smelega, razjarjenega socialnega advokata, imajočega pred očmi samo to žalostno, brezupno, neredno očitvidnost, tip strastnega pozitivista, zametjočega vse abstrakcije, vso estetično lepoto, zaradi česar ga je nazval Turgenjev „nihilista“. V času, ko govore, ko kriče fakti, bridki, trdi in nelepji, naj-molče vse lepe teorije. Taki so bili pozitivisti šestdesetih let: Černyševskij, Dobroljubov, Pisarjev. Prvič je nastopila cela Rusija kot taka, prijela za najrealnejše delo in zgrabila kladivo, da razbije ono spono, ki jo je uklepala pri korenini — osebno suženjstvo. In spona se je razletela. Devetnajsti dan februarja novega desetletja je prinesel kmetom rešitev iz suženjstva. Človek je zadobil tudi v Rusiji pravice človeka, a pravic državljana še do danes ne . . . Neka stara dama piše Volynskemu, da jih je takrat osvobodjenje kmetov tako navdušilo, „upijaniilo“ od veselja, da na kaj daljnjega, večjega niti misliti niso mogli.

(Dalje prihodnjč.)

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

onec kratkega drevoreda ga je naenkrat ugle-
dala ter obstala.

V široko razmaknjenem lesenem nasla-
njaču je skoraj ležal in le glavo je imel
toliko privzdignjeno, da je mogel pregledati
dolino pod seboj. Klobuk si je bil potegnil
globoko na čelo ter se prepustil popolnoma solncu, ki je polzelo
tam daleč pred njim v zaton. In niti zgenil se ni; če bi ne bila
videla, da ima oči odprte, bi bil, kakor da je zaspal. A te oči so
strmele s tako čudno blestečim, vso to prelestno ravan širokoobje-
majočim izrazom izpod njegovih za ta mladi obraz že skoraj preveč
gostih obrvi, da je postal v hipu tudi njen pogled presenečen in
obenem rahlo občudujoč.

Sama ni vedela, ali naj bi ga nagovorila ali ne; toda v istem
hipu se je naglo premaknil in jo pri tem uzrl.

„O, gospa grofica!“ je vzkliknil nekoliko zbeگان ter se hotel
dvigniti.

A bila je že pri njem ter ga pritisnila prijazno nazaj.

„Ne, ne, ostanite! Ako mi dovolite, sedem jaz prav tako na
ta drugi naslanjač, da se zopet kaj pomeniva, toda pred vsem mi
odkrito povejte, ali vam nisem nadležna. Pa prav odkrito!“ se je
nasmehnila ter se spustila udobno na enak stol blizu njega.

„Ali — gospa grofica!“ je vzkliknil zopet in čutil, da je zdaj
res že popolnoma premagal rahlo nevoljo, ki ga je vendarle obšla
v prvem hipu, ko ga je zbudila iz njegovih sanj.

„Ne, ne tako!“ je stresla nestrpno z glavo ter ga merila s
skoraj jeznim pogledom. „Jaz res ne vem, zakaj še vedno — —“

Ozrl se je v njo z vprašujočim pogledom in čakal.

„No, da . . . ne vem, kako bi rekla,“ se je nasmehnila in
povesila oči. „Glejte, jaz čutim, da sva midva vendar morda izmed
vseh teh ljudi tod okrog edina, ki bi se lahko umela“. — — —

Umolknila je zopet in se igrala s svojim solnčnikom ter si
nervozno grizla ustnice.

Srce mu je postalo razburkano in nehote se je privzdignil v svojem sedežu.

„Jaz, gospa grofica — —“ je jecljal.

„No, da, to hočem reči!“ ga je prekinila odločno. „Oprostite, da vam povem, kar vem: Vi vidite v meni edino le gospo grofico in v sebi edino le domačega učitelja mojih bratov. In baš to me draži, da ima vsaka vaša beseda nekako ponižno sklonjen hrbet. Povejte mi no odkrito, ali vam res tako strašno imponira, če je kdo, oziroma celo, če kakor jaz šele pozneje postane visokoroden?“ je zategnila ironično . . .

„Hm, v duši gotovo ne, namreč samo radi tega, toda na zunaj je . . . kako bi rekel, vendar neka zapreka . . . Sploh pa, gospa grofica, nisem vedel, da vam smem — — —“

„Da mi smete biti prijatelj? Le ven; to je, česar si želim! In zato vam pravim tudi, da pustiva že te prisiljenosti, ki se jih vi še vedno nočete otresti. Kar hop čez take zapreke, kakor pravite vi, gospod profesor! Velja? Jaz sem čutila že po prvem pogovoru z vami, da se bova umela, a čakati je bilo treba čez mesec dni, predno sem vam mogla to povedati. In še zdaj imam to od svojega grofovstva, da moram jaz, dama, vam razkrivati ljubezen,“ se je zasmejala ter nekoliko zardela.

„Da, to je res . . . Ako bi mi ne bilo branilo preveliko spoštovanje, bi vas bil s tem gotovo jaz prehitel,“ se je priklonil z lahkim nasmehom.

In bilo mu je, kakor da so mu naenkrat zdrknile z udov vse neprijetne vezi, in vzravnaval se je z vsem telesom ter se globoko oddahnil. In gorak občutek prisrčnosti in domačnosti ga je obšel.

„Res?“ se je zasmejala. „In kako mnenje ste si pravzaprav ustvarili o meni? Kakor vidite, pričakujem da ugodno, ker sicer bi vas ne vpraševala.“

„Glejte, gospa grofica,“ je odgovoril resno in počasi. „Včasih, dasi redko, sreča človek na svetu bitje, ki se mu nehote posili vprašanje ob njem — vsaj meni se je zgodilo to že dvakrat v življenju prej, in zdaj tretjič — vprašanje namreč, kako je le mogoč naravnost čuden slučaj, da se je poosebilo v tem enem samem bitju vse, kar je lepega in sladkega na svetu . . . Dobro, tu si videl nepopisno krasne oči, tam zobčke kakor biseri, tam zopet idealno lep stas. Enkrat na Dunaju je vprašal v predsobi ženski glas po meni; kar vrglo me je s stolice in zazdelo se mi je, da je pozvonilo iz nebes; pa tečem ven; in zunaj najdem naravnost grdo šiviljo, ki mi je

prinesla popravljene srajce . . . In tako dalje: tu to, a le to, tam ono, a samo ono: toda kako je to, da narava naenkrat takorekoč kar razsuje vse svoje prelesti nad glavo enega in istega človeka: take oči, taka usta, tak nos, taki lasje, tak stas, tak organ, tako inteligenco? . . .“

Zgrabilo ga je bilo, da sam ni vedel kdaj, in s širokoodprtimi očmi je strmel v njo.

Ona pa se je zasmejala na ves glas, tako veselo in prosto in se vrgla v prožnem naslanjaču popolnoma nazaj . . . Solnce se je bilo ravno doteknilo gora tam v modrozlati daljavi in polni trudnega hrepenenja so lili zadnji žarki sem do te čudovito lepe ženske, kakor da hočejo napolniti prav do roba mero njenih čarov . . .

„Ali mislite mene? O — — —!“

In zasmejala se je še polj prosto in veselo.

A naenkrat se ji je obraz zopet zresnil in samo nosnice krasno zakrivljenega nosa so ji še rahlo drhtele.

Te nosnice so trepetale skoraj neprestano. Kakor da se je ukrotila, vpregla samo sebe v nevidne, trdozategnjene uzde . . . Le za hip če bi popustila, se je zdelo, pa bi zdirjale strasti v prostem divjem diru ven na prosto ravan . . .

In zato je zapazil, da je bila vsaka njena živahnejša kretnja včasi naenkrat kakor odlomljena, njen smeh često hipoma kakor s silo odtrgan, in zato je dobil tudi zdaj njen obraz naenkrat zopet oni mrzloponosni izraz.

In skoraj plašno se je obrnil njegov pogled zopet tja doli v ravnino.

„Oh, glejte, to, to je lepo!“ je vzdihnila pristrčno in šla s svojo belo roko čez ves ta zdaj že nekoliko temnozasenčeni pokoj.

„Da, tudi to je lepo!“ je prikimal s tihim glasom, in oba sta se zagledala tja doli.

Svet se je spustil že štiri, pet korakov pred njima strmo nizdol, a se razgrnil takoj pod ogromno, blestečebelno brezo široko in skoraj popolnoma ravno v neomejeno daljo na vzhodni in zahodni strani ter se vzpel v više in više kipeče vrhove samo tam doli na jugu, kjer je čakal konec teh žoltozlatih njiv in zelenih trat temen gozd bele, kakor razpet trak ravne ceste. A niti ti vrhovi niso bili ostro začrtani, navpični in strogi, — vse je le hrepenelo, vse je le plavalo daleč daleč tja doli nekam v druge kraje.

„Glejte, gospa grofica, ali se vam ne zdi, da je ta kraj prav-zaprav le lepo počivališče, le za kratek oddihljaj potniku, ki prihaja

od leve in gre zopet na desno; — preveč položnih poti pelje tja ven v svet, in kakor širokoodprta dlan, ki ne more nikdar postati pest in zgrabiti, se mi zdi vsa ta ravnina tu spodaj. Le pogledjte! — Kamor hočete, greste — — —“

Pokazal je z roko na mestece, ki se je belilo komaj deset minut daleč v ravnini, in na tistih šest, sedem cest, ki so se izgubljale na vse strani iz njega čez plan.

„Torej vam ne ugaja tu? Povejte mi odkrito.“

„Ah, ne tako!“ je vzkliknil. „Hotel sem reči samo, da bi ne maral biti za vse življenje tu. Saj ste mi rekli, milostiva grofica, tudi vi, da ljubite stokrat bolj planine. Jaz pa sem celo rojen sredi visokih hribov. Mislite si cel roj takih zaraščenih korenjakov, ki stojijo skoraj v kolobarju okrog male vasice in gledajo resno vanjo nizdol in na zeleno dolinico okrog nje, ki so se ji dobrodušno nekoliko umaknili kakor mali igračici . . . Ah, človek jih pusti, gre in ostane tam zunaj, a nikdar jih ne more pozabiti, njih, ki so držali v naročju njegovo mladost, in vedno ga je strah tam zunaj med tem hudobnim, umazanim svetom, da, strah . . . in ubežal bi in se skrtil spet med nje kakor dete med gube materinega krila . . .“

Umolknil je in strmел predse . . . Zgrabila ga je bila naenkrat čudovita otožnost . . . Iz mraka so bili stopili pred njegovo dušo njegovi gozdi, njegovi hribje, njegova vasica, vsa njegova mladost, in zaskalelo ga je v srcu hudo in bridko . . . In vsemu zagrjnemu v oblast omamljivega fluida, ki lije iz sorodnih duš na nas, ne da se ga zavedamo in ne da umemo njegovo moč, se mu je odprla duša in vzklopela v mehke, cvetoče besede, ki se jih je zdaj ustrašil, ker se jih je sramoval . . .

Molčala sta nekoliko časa in potem se je oglasila zopet ona:

„Torej le za vedno bi ne marali biti tu? A za sedaj ste zadovoljni?“

„Da, popolnoma. O ugodnostih svoje službe niti ne govorim to je nazadnje vse tam,“ — je pokazal z roko na desno, kjer se je dvigala izza bližnjega gostega vejevja samo širna grajska streha in dvoje stolpov — „a meni je bilo treba zdaj na svetu pred vsem takega-le tihega kotička pod tako-le košato lipo, kakor sem vse to našel tu . . . Zato pa sem tudi skoraj ves dan, če sem le prost, tukaj-le . . .“

„In kaj delate tu?“ se je nasmehnila.

„Ničesar! Prav ničesar! Tako tukaj sem-le v to hiho počivališče sem jo bil po sreči zavil — hvala Bogu še pravočasno — s

svoje zgrešene poti; in zdaj sedim tu in gledam v zrak in čakam, da se moji razdrti živci zopet nekoliko odpočijejo . . . Samo svojo dušo široko razgrnem na solnce, da mi jo zopet presolnči in pomori strupene bakterije,“ — se je nasmehnil z nekoliko tisto ničemurnostjo, s katero se rad skoraj vsak moški kaže pikantnim ženskam velikega grešnika.

„Oho! Lep vzgojitelj — z bakterijami!“ se je zasmejala in ga pogledala s pogledom, da je bil zadovoljen z uspehom svoje opazke.

„Pardon, gospa grofica! Rekel sem, da odprem svojo dušo samo tu na tem prostorčku, ko sem sam — med ljudmi pa je ovita z vsaj tako debelo skorjo, kakršna ovija in zaklepa njih gnilobo drugim človeškim dušam. In moja vsaj pušča ne . . . Saj mi oprostite to morda preveč krepko primero?“

„O, rada!“ se je nasmehnila. „Samo pojasnite mi jo bolje. To se pravi: povejte mi, ali se čutite upravičenega, izreči tako ostro sodbo o ljudeh . . . in indirektno tudi o sebi? . . .“

„Da, popolnoma. In še tako govorim le o tistih izjemah, ki jim morem sploh prisojati dušo, ki jim brli nad vso tisto skvarjeno brozgo v prsah vsaj lučka inteligence.“

„In, ali ne čutite, kako žalostno je, da tako govorite, tem bolj žalostno, ker je vaš glas pri tem tako iskren, vaš obraz — oprostite! — nelepo zasenčen?“ je vzkliknila očitajoče.

„Hm, zakaj žalostno? Čim prej pride človek do tega spoznanja, tem bolje! Da, tem bolje, ker zna potem ceniti vsaj tiste redke, redke, res lepe duše . . . Ah, nad veselim, zdravim cvetjem velika, vesela božja luč! O, tudi takih sem našel nekoliko in vesel sem jih in tako iskreno jih ljubim!“

„A druge sovražite, kaj ne? O, že zopet en mizantrop več?“

„Čemu? Sovražiti! Vsak mizantrop se mi zdi podoben oni dami, ki je rekla pri večerji preteklo sredo — saj se spominjate? — da jo boli, ker se klati županov Sultan že po enem letu okrog svoje matere, naše June . . .“

„Oprostite, da sem omenil to!“ je nadaljeval po kratkem molku. „A ta izrek one dame se mi je zdel preveč značilen . . . In boljše primere za svoje nazore glede na mizantropo bi ne mogel najti . . . Čemu se zgražati in obžalovati — tako je! In kar se tiče ljudi še posebno: ali ni lep pogled, ko se pomešajo krasen pomladanski dan med cvetoča drevesa in se zlijejo vse tja po solnčnem polju celi tropi rožnatih, belih, modrih, temnih oblek ter se giblje sredi sočnega zelenja toliko živih, pestrih šopkov? . . . Takrat celo ljubim

ljudi — ljubim kakor ljubim naravo, saj so tudi oni lep del te lepe narave . . . Sploh: meni so ljudje del narave, izpolnek onega, česar ji manjka, a nič več. In izkoriščal bi jih rad, jih užival, kakor izkoriščam in uživam naravo . . .“

„Tako? A to je vendar najhujši, najbrutalnejši egoizem. Taki torej ste?!“ je zmajala obžalovaje z glavo.

„To ni najhujši, to sploh ni brutalen egoizem, če ga umete prav!“ je ugovarjal vzhičen. „Samo zdrav egoizem človeka je, ki so se mu odprle oči. Tudi vi, grofica, bi se ne pustili mirno požreti krvoločnemu tigru, samo da bi mu napravili prijetno urico . . . O, in prav jaz! — glejte, če najdem človeka, ki ga morem ljubiti, pa sem ga vesel, tako vesel, da pozabim samega sebe, da mi je prava slast, ako se morem zanj žrtvovati, ako najdem priliko, da mu dokažem v dejanju vso iskrenost svojih čuvstev do njega . . .“

„In povejte mi — kaki so ti ljudje, kaki morajo biti, da jih vi ljubite?“ se je nasmehnila, in skozi polmrak so se zasvetile njene zelenkaste oči koketno k njemu.

A v tem hipu se mu ni ljubilo delati poklonov in vrhutega še rahlo ranjen v resnobnosti svojih misli, je odgovoril mirno in doktrinarno:

„O tem se ne da postaviti splošno veljavno merilo. Kvečjemu bi mogel povedati, kakih ljudi ne prenašam več, kakim ljudem se, ne da bi jih, kakor sem že rekel, sovražil, najrajši izognem.“

„In ti so?“

„Ti so, ali bolje: bi bili odslej vsi tisti, ki bi kvarili harmonijo moje duše, kvarili jo kakorkoli, ali že s tem, da bi mi vzbudili stud do sebe, ali pa s tem, da bi vzbudili v meni zopet harmonijo in mir rušeče strasti . . . Tu namreč na tem prostoru, v tem svetem pokoju sem spoznal vso krasoto harmonije v naravi in v človeku in vso ničevost in revščino tistega brezumnega hlastanja po življenju, življenju, kakor ga umejo taki ljudje.“

„Ali! — gospod pater!“ je vzkliknila s pritajenim, nervoznim smehom, ki je kazal, da nalašč noče zaiti v njegov strogi ton in da jo jezi ta ton.

„Nič pater, milostna grofica,“ se je nasmehnil, a ravno tako resno, kakor je resno govoril. „Gospod pater je zaprt — jaz pa hočem prosto ven na življenja veliko belo cesto. A to je: le na to veliko belo cesto, ves čas po njej, ali naj že pada nanjo cvetje z dehtečih vej nad njo, ali se vije skozi hladni, senčnat gozd, ali žehiti razbeljena čez vsem očem odprto planjavo . . . O, če ima

človek tako pot za seboj, kakor jo imam jaz, ne bo silil več ne v močvirje in ne v robidovje!“

„Da, da, saj se mi je zdelo, da je to pri vas. Prej najbrže divji hudournik, zdaj pa hočete postati — stoječa voda.“

„O ne, gospa grofica. Jaz že vem, kaj čaka stoječe vode. Da že ostanem pri vaši sliki: mirna, tiha reka hočemo biti, ki teče tja čez solnčno ravan.“

„In če se vam postavi vseeno jez na pot — si ga li upate podreti?“

„Reki tega ni treba: kar čez gre . . .“

Ironičen nasmeh ji je zatrepetal okrog usten in on ga je videl. Že jo je hotel vprašati, kaj naj ta nasmeh pomeni, a spomnil se je naenkrat, da govorita že predolgo samo o njem.

V tem hipu se je dvignila in nehote je storil isto tudi on. Stala sta si čisto blizu nasproti in ona jo obrnila naenkrat počasi svoje oči vanj.

„No, ali imate v žepu tudi navodilo, kako se rabi vaš recept, gospod profesor?“

Presenečen se je nagnil nekoliko nazaj in strmel nemo vanjo. Burno se ji je dvigalo krasno oprsje in nosnice so ji trepetale še bolj nego navadno.

„No, da — vi, ki ste izlegli tukaj na solncu tako krepostno teorijo o beli cesti, in vi, ki pojdete ven na njo, kadar boste le hoteli, in vzamete s seboj družnika ali družico, kakršno si izbere vaše srce, vi, ki se lahko — za toliko časa bi vendar zapustili svojo belo cesto? — izognete v kolobarju, ako ugledate, da vam prihaja zoprn človek tudi le samo nasproti, in tvegate kvečjemu, da postoji pet minut pri vas — — — povejte zdaj, kaj naj stori pa oni, ki je priklenjen za vse življenje na takega-le zoprnega človeka, — moj mož je skrbel sam za to, da ni nobena tajnost, kak je najin zakon, zato lahko govorim brez vseh ozirov — da, povejte, kaj naj storimo mi, ki smo ravno tedaj, ako ostanemo na vaši ljubi beli cesti, neprestano v družbi takega ljubeznivega spremljevalca . . .? Da, saj pravim, da ste vsi skupaj brutalni in vaše teorije teorije trdih, brezsrčnih egoistov. Eh! sicer pa — — —“

Zamahnila je z roko po zraku in se bliskoma zopet ukrotila.

Stal je nepremično pred njo in sto čuvstev je zavalovalo črezenj. Sram ga je bilo in prijel bi bil njeno roko ter jo usmiljeno poljubil. Obenem pa se je zgenilo nekaj v njem kakor daljno spoznanje, da se nekaj vrši med njunima dušama . . . in da se je ona

tega že veliko prej zavedela nego on. In ustrašil se je in se je zbal . . . zakaj on je res občutil v svojih samotnih urah tu-le na tem prostoru vso blaženo slast harmoničnega življenja in zaslutil vso sladkost njegovih čistih, odprtih, ponosnih poti . . . In zdaj hoče zopet stopiti greh pred njega! . . .

Vse bridko mu je postalo pri srcu in v obupni resignaciji je videl pred seboj, kaj ga čaka . . . In obenem je začutil, da ni rešitve, da se začne v njegovem življenju nova epizoda, morda celo več nego le epizoda, in da šušljajo že spet po vseh grmičkih na levi in desni njegove poti kes, dvomi, nemiri, vse tiste drobne muke, ki trgajo s svojimi malimi, ostrimi zobki srce zdvojenega človeka . . .

„Hladno postaja!“ je izpregovorila zopet z mirnim glasom.

Da, in kako ves drugačen je bil ta glas hip poprej! Če je to ponosno ženo premagalo, da so ji ušle take besede, potem jo je bil zadel s svojim modrovanjem naravnost v srce in zapadel je bil že temu srcu . . . A ona, ona, sloveča grofica Latur! . . . Tako daleč doli k njemu, v prah je bila prišla . . . In sladka groza ga je stresla, kakor da se je sklonila boginja k njemu . . . Kajti zdaj ni mogel več dvomiti, zdaj je spoznal vse jasno, zakaj ga je poiskala skoraj vsak dan tukaj-le in zakaj je bil ves gorak njen glas in zakaj so ga pogledale včasih njene oči, kakor ko kipi duša iz njih . . .

In vendar bi bilo bolje, da ne . . . Ne, če bi ne bila grofica Latur, bi jo potisnil od sebe! . . . In kaj bo, če se izve! In njen mož bi izvršil hladnokrvno pravico nad njim, ker se je drznil dotekniti njegovega imena . . . Ah, sploh . . .

Zdrznil se je nervozno po vsem telesu.

„Kaj vam je?“ je rekla tiho.

„Hladno. Tudi meni je hladno. Toda ne,“ je stresel z glavo in izpremenil jezno neiskreni glas prvih besedi, „pravzaprav, človeku se včasih le zdi tako. Zdaj, konec maja vendar ne more biti več hladno! Samo bridko postane včasih človeku pri srcu.“

„In zakaj vam je bridko?“

Glavo je imela povešeno in na koncu svojega čreveljčka je vrtela neprestano svoj solnčnik.

„Ne vem! Zato menda, ker se izpremeni v življenju skoraj vse v grenčico. Kako lep je bil najin pogovor danes ves čas in slednjič sem vas vendar žalil . . .“

„Ali vam je žal?“ se je nasmehnila otožno, zamišljeno.

„Da, resnično!“ je vzkliknil iskreno. Bilo mu je, kakor da mu je naenkrat že tako blizu, blizu . . .

„No, saj me niste razžalili. Samo tako ne smete več govoriti... Vi, ki ste veseli in prostih ramen, morate podpirati nas, ki smo težko obloženi, podpirati vsaj s toplimi besedami“

„O, če smem!“ je vzkliknil tiho in vsa duša mu je zagorela.

„Da, smete, vi smete!“ je odgovorila in mu iztegnila svojo desnico, ki jo je poljubil, kakor da je prejel milodar... Kar nenkrat je prišlo tako čez njega, in kakor da je to v hipu spoznala, je stala ta žena, ki je še pravkar skoraj prosila, — kakor kraljica pred njim.

Pesek je zaškripal in lakaj v livreji je stopil izza drevoreda: „Gospoda, servirano je!“

Molče sta se obrnila proti gradu.

(Dalje prihodnjič.)

Šumljajo valovi...

Šumljajo valovi in dalje
kot misli nemirne hite —
naprej do neznanih krajev
roke jih nevidne pode.

In človek zamišljen na bregu
na vrbo naslonjen stoji
in gleda v brezciljne daljave
z obupanimi očmi...

Griša.

In jaz ne bom nikoli poljubil.

In jaz ne bom nikoli poljubil
tvojih lepih oči —
ah, tvojih lic ne bom pobožal
vse svoje dni...

Daleč od tebe bom živel
tam, kjer je tema in noč,
in vso noč in temo bom mislil
na tebe in dan tvoj vroč.

Roman Romanov.

Anton Linhart,

Spisal prof. Makso Pirnat.

o naravi zaveje pomladanski dih. Pa zažubore potoki, zazelene travniki, zabrste gozdovi, zapoje ptiči. Pomlajajoče se narave se zveselita človek in žival, pa hitita na delo veselo, zadovoljno.

Tako pomladansko živahno duševno življenje je vzkliko v Avstriji za Marije Terezije. Namen novemu stremljenju je bil: izobrazba ljudstva. In pisali so zanje abecednike, izdajali katekizme, prirejali razne poučne knjige, ustanavljali šole, snovali društva, ki naj prosvetle tudi nižje sloje.

Ljubljana je tudi dobila tako društvo. Osnovano se je l. 1781. pod imenom „academia operosorum“ (Akademija delavnih).

Vsi naši tedanji književniki so stopili v kolo tega društva, tako oče Damascen Deu, oče Marka Pohlin, Juri Japelj, Blaž Kumerdej. Njim se je pridružil tudi mož, mlad po letih, a dozorel po nazorih, navdušen za ideale, vnet za domoljubno delo. Ime mu: Anton Linhart. Kakor drugi si je tudi on pri vstopu v društvo izbral posebno ime. Izvolil si je naziv: agilis, delavni. V istini se je izkazal neumorno delavnega moža.

Leta 1787. je društvo prenehalo, razšli se njegovi člani. In vsem tistim, ki so hoteli delati za povzdigo in razširjanje prosvete med narodom slovenskim, je odprl gostoljubna vrata Žiga baron Zois, mož velenobražen, svojim gostom ne le vdan prijatelj, ampak tudi razborit učitelj in izpodbujevatelj. Poleg Vodnika, Kumerdeja in drugih najdemo v njegovem salonu tudi Linharta.

Preje omenjeno društvo pa blagi Zois sta dala Linhartovemu književnemu delovanju poseben pravec. V akademiji se je navduševal za znanost vobče, Zoisova prepričevalna beseda pa ga je vnela za materinščino.

* * *

Anton Tomaž Linhart se je narodil v Radovljici na Gorenjskem dne 11. decembra leta 1756. Njegov oče Venčeslav se je preselil na Kranjsko iz Ivančice (Eibenschitz), majhnega mesteca na Moravskem v okraju brnskem. Krstna knjiga imenuje Venčeslava

Linharta z občim imenom „civis“ in ne navaja poblizhe njegovega stanu. Jako verjetno pa je, da je opravljal Linhartov oče v Radovljici službo grajščinskega oskrbnika.

Linhartova mati je bila Terezija, rojena Homan; Venčeslav Linhart jo je poročil kot vdovo Mertl.

V kateri hiši je bil rojen Linhart? Ker stoji v krstni knjigi pri drugih otrocih Venčeslava Linharta (iz prvega in drugega zakona) kot rojstna hiša vpisana ona pod št. 1. (sedanja Bulovčeva hiša), bi mogli sklepati, da je bil najbrže tudi Anton Tomaž Linhart rojen v tej hiši.

Humanitarne razrede je dovršil Linhart na ljubljanskem liceju.

Že zgodaj je pokazal nenavadno pesniško nadarjenost. Ko je l. 1773. zasedel grof Herberstein knezoškofijsko stolico v Ljubljani, ga je pozdravil Anton Linhart, tedaj mladenič petnajstih let, z lepo nemško odo, naslovljeno „Aemonas Feyer“.

Želje po znanstvenem delovanju, ki se je posebno gojilo v jezuitskem redu, so ga gnale v ta red. A prav tedaj so ga odpravili.

Leta 1776. se torej napoti v Stičino k cistercijcem in vstopi v njih samostan pod imenom Kristijan.

Ker mu pa ni ugajal samostanski red in ker so vladale tedaj v samostanu stiškem precej nezdrave razmere — redovniki so se hudo prepirali s svojim opatom —, je dal Linhart že po dveh letih Stičini slovo in odšel na Dunaj, izobraževati se v pravnih vedah. Pod slavnim Sonnenfelsom se je učil redarstva, trgovskih in finančnih znanosti.

Ko je dovršil visokošolske nauke, se je vrnil v Ljubljano in dobil skromno službico v knezoškofijski pisarni.

Pozneje so ga nastavili najprvo za zapisnikarja pri c. k. okrožnem uradu ljubljanskem; vsled posebne sposobnosti in vsled priporočila Zoisovega so mu skoro dali vplivno mesto c. kr. okrožno-šolskega komisarja in nato službo tajnika deželnih stanov.

Sredi vestnega stanovskega in uspešnega znanstvenega delovanja ga prehiteli, starega šele devetintrideset let, nenadoma smrt dne 14. julija leta 1795. Umrl je v hiši št. 221. (nekdanje licejsko poslopje).

Baron Žiga Zois je naznanil Linhartovo smrt Valentinu Vodniku, tedaj lokalnemu kaplanu na Koprivniku, tako-le: „S kakimi besedami naj Vam sporočim žalostno novico? Linharta ni več. Umrl je nenadoma za razširjenjem aorte, ki je narasla do debelosti pesti in v trenutku, ko se je razpočila, izlila vso množico krvi v prsno in

trebušno votlino. Anatomija nas vsaj tolaži, da se ni napravila nikaka napaka, da ni manjkalo človeške pomoči“.

Linhartu so postavili nagrobni spomenik z latinskim napisom, ki se glasi v slovenščini:

ANTONU LINHARTU
zgodopiscu Kranjske, tajniku deželnih stanov
so postavili ta spomenik zaslužnemu možu
žalujoči prijatelji
umrl dne 14. jul. 1795.

To je zunanji okvir njegovega življenja. A to življenje ni bilo brezzdelaven dan, ampak polno del, polno domoljubnih naporov. In tako se izpolnjujejo tudi pri njem pesnikove prelepe besede:

v svojih delih živel sam boš večno!

* * *

Leta 1780. je izdal zbirko nemških pesmi (izvirnih in preloženih) pod naslovom: „Blumen aus Krain für das Jahr 1781. Leybach. Gedruckt mit Egerschen Schriften.“ 158 str.

Posvetilo se glasi: „Sodbi poznavalcev in milosti ljubiteljev ponižno poklanja Anton Tomaž Linhard.“

V uvodu pravi med drugim: „Moja muza je kmečko dekle, ne zna se dobrikati, a zardeti ume, in sramežljivo zardeti je pogosto boljše nego drzno se opravičevati. — Da povem istino, nisem toliko samoljuben, da bi mislil, da je v mojih pesmih poseben ogenj in da letam visoko. — Moj namen je le, sosede na severu prepričati, da v naši gorati domovini tuintam med grmovjem in osatom poganja cvetlica, ki sicer ne diši kakor ambrozija, katere vonj se da pa morda vendar prenesti.“ Uvod je napisal dne 15. decembra l. 1780.

Na čelu zbirke se nahaja enodejanski igrokaz za petje „Das öde Eiland“. Izvirnik tega igrokaza je spisal laški pesnik Metastasio.¹⁾ — Potem sledo pesmi in na koncu dva sestavka v nevezani besedi. — Izmed pesmi so tri prevedene iz slovanščine, namreč: „Der Turnir zwischen Ritter Lamberg und Pegam“ (po znani slovenski narodni pesmi: Pegam in Lambergar), „Die Menschenliebe Josephs des II.“ in „Jasmin und seine Braut“. — Pesem „Der Ton der Welt“ je

¹⁾ Metastasio (pravzaprav Trapassi) Pietro, laški pesnik, rojen dne 13. januarja leta 1698. v Assisiju, umrl dne 12. aprila leta 1782. na Dunaju. Izpopolnil je pesnitev resnih laških oper (opera seria).

preložena iz francoščine, pesem „Kamillas Augen“ pa iz laščine po Guariniju. ¹⁾ — Sestavek „O porabnosti naravnega modroslovja“ je priredil po angleščini. — V zbirko je sprejel tudi prevoda dveh Horacijevih od. — Pesmi „An Liebchen“ in „Lied“ imata pridejana tudi napeva. —

Zbirko krasi na prvi strani silhueta, ki predstavlja Linharta. Napravil jo je Kaupevz. Pod silhueto beremo ta-le angleški napis: „. . . not yet to vain to mend“ (Pope Efs. on Crit). Po naše bi se reklo: „Nikar se brezuspešno truditi za zboljšanje.“

Zbirka „Blumen aus Krain“ obsega Linhartove mladostne pesniške proizvode. Zloženi so v duhu tedanjega časa. Preveva jih toplo domoljubje. Nekaj jih je pripovedne, večina pa lirično razmišljajoče vsebine. Za nas je posebno važno, da je Linhart vpletel tri prevode slovanskih pesmi, v prvi vrsti prevod narodne pesmi: „Pegam in Lambergar“. Ostale prestave nam pričajo, da je bil več mladi pesnik tudi laškemu, francoskemu in angleškemu jeziku. — Opozoriti treba, da se kaže v nekaterih pesmih, zlasti v kratkih napisih (Menschenfeind, Philosoph i. t. d.) gorenjski humor in pristna slovenska zbadljivost. —

Važna je Linhartova zgodovina Kranjske, obsegajoča dva zvezka.

Prvi zvezek je izšel v Ljubljani leta 1788., naslov mu je: Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs, von Anton Linhart, k. k. Kreisschulenkommisär und Mitgließe der ökonomischen Gesellschaft in Krain. Vsebina: O prvih sledovih ljudstva v deželi do naselitve kranjskih Slovanov. — Knjigo je tiskal Eger, založil pa Viljem Hinko Korn. — 444 strani (poleg tega še: naslov 2 strani, posvetilo 2 strani in uvod 14 str.). — Knjigi je dodal Linhart Ptolomejev zemljevid Kranjske in sosednjih pokrajin in načrt posestev, pripadajočih k ljubljanski komendi, kjer je baje stala Emona.

Linhart je poklonil I. del svoje zgodovine grofu Francišku Antonu Khevenhüllerju, guvernerju Štajerske, Koroške in Kranjske, ter deželnim stanovom vojvodine Kranjske.

Uvod k prvemu delu je tako zanimiv, da ga hočemo podati v glavnih potezah.

Najprvo omenja, da je dežela Kranjska po svoji legi, po ljudstvih, ki so tod prebivala in katerih usoda je spojena ž njo, nadalje

¹⁾ Guarini, Giovanni Battista, laški pesnik, rojen v Ferrari leta 1537., umrl v Benetkah leta 1612. Spisal je med drugim slavnoznano igro „Il pastor Fido“.

po dogodkih, katerih torišče ali priča je bila, gotovo zanimiva za zgodovinarja.

Nato navaja imena zgodovinarjev, ki so v zadnjih treh stoletjih pisali o Kranjski, tako: Joannes Candidus, Ant. Sabellicus, Maurolius, Laz. Merian, Buzelin, Megiser, Paladius; omenja tudi rokokosov škofa Hrena in jezuita Bavčarja.

Obširneje se bavi s Schönlebnom, Valvasorjem, Thalbergom.

Schönleben je pisal brez kritike, poročal najrajši o čudovitih stvareh.

Kak razloček med Schönlebnom in Valvasorjem! Valvasor je bil vnet rodoljub, izredno marljiv, brezprimerno požrtvovalen; o Slovanih je malo povedal, a izvrstna je njegova topografija, dragocen opis Kranjcev v XVII. stoletju.

Thalberg je le izpisaval Schönlebna in Valvasorja.

(Konec prihodnjič.)

Iz starega mesta.

Semintja ulice ozke —	Semintja begajo sence
kam bi obrnil korak?	bledih, upalih ljudi —
motno drhtijo svetiljke,	senca približa se senci,
vabijo dalje me v mrak...	zgane se, zgrne, spoji . . .

Griša.

Slovo.

Zadnji pogled na tvojo podobo,
 le en poljub še na tvoje srce,
 zadnjič še danes — potem več nikoli,
 moja naj misel za te ne ve!
 Glej me ovenčano, belo nevesto,
 z resno stopinjo grem pred oltar,
 zid pa se dviga — naju li loči?
 Fran, ah, za mano hoditi — nikar!

M. Z.

Književne novosti

Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. Napisal A. Aškerc. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena te najnovejše knjige Aškercove je 3 K, po pošti 3 K 20 h; eleg. vezana pa stane knjiga 4 K 50 h, po pošti 4 K 70 h. Za danes moremo knjigo priporočati le v nakupovanje. Oceno prinesemo v prihodnji številki.

A. Medved: Poezije. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Cena: 3 K 80 h, v elegantni vezavi 5 K, po pošti 30 h več. Več o teh poezijah izpregovorimo pozneje.

Bogumil Vošnjak: „Na razsvitu“. Ruske študije. Cena: broš. 4 K, po pošti 4 K 30 h. Za naslovni list te 396 strani obsežne knjige je oskrbel izvorno risbo gosp. M. Gaspari. Knjigo, ki je spričo najnovejših dogodkov na Ruskem aktualnega pomena, ocenimo v eni prihodnjih števil. Za zdaj jo priporočamo samo v nakupovanje.

Iz naroda za narod. I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5. do 8. kilmavca 1905 v Trstu. V Ljubljani 1905. Izdala „Prosveta“. Založila „Omladina“. Tisk J. Blasnika naslednikov. Cena? Tej knjižici želimo, da bi se med našo inteligenco kar najbolj razširila. Zlasti starejši rodoljubi naj bi posegli po njej. Iz nje se pouče lahko, kaj je stremenje naše mladine. Marsikakemu nesporazumu bi se izognili, ako bi nas starejših ne bilo sram, približati se onim, ki so poklicani, zavzeti kdaj naša mesta. In človek se sam pomladi, ako vidi okrog sebe toliko mladega življenja, in nove moči začuti v sebi in novo veselje do dela ga prešine. Zlasti pa je za nas, ki nismo slepi za vse to, kar se godi okoli nas in ki smo spričo neutajljivih žalostnih razmer že obupavali sami nad seboj in nad bodočnostjo našega naroda, nemalo tolažilno, če vidimo, kako se naše dijaštvo zavzema za resno delo in s koliko treznostjo in preudarnostjo stremi proti svojemu cilju. Gotovo, samo v vztrajnem, energičnem delu je rešitev našega naroda; ako nas ne reši to, smo izgubljeni! — Zato pa zaslužijo oni mladi ljudje, ki gredo brez vseh osebnih pretenzij, iz gole idealne ljubezni do svojega naroda v boj za njegov obstanek in napredek, naše najtoplejše simpatije!

Slovensko-nemška meja na Štajerskem. Kulturno-zgodovinski in narodopisni doneski. Nabral Ante Beg. Ponatis iz „Slovenskega Naroda“. Z zemljepisnim načrtom. Cena 1 K. V Ljubljani 1905. Tiskala „Narodna tiskarna“. Založil Ante Beg. Majhna knjižica, a zaslužno delo! Že dolgo nismo čitali spisa, ki bi nas bil tako zanimal. Malo je veselega v tej knjižici, tem več pa poučnega. Da bi znali Slovenci v prihodnje bolje čuvati svoje meje, nego so jih znali doslej! — Morebiti bo baš razširjenje te knjižice med obmejnimi Slovenci ugodno vplivalo v tem pogledu. Naj bi se torej pridno kupovala in naša društva in naši rodoljubi naj bi skrbeli za to, da pride v roke tudi takim, ki bi je sami ne naročili. Dobiva se knjižica za gori navedeno ceno pri spisovatelju in založniku gosp. Ante Begu v Ljubljani.

Ruska moderna. Gorkij, Andrejev, Skitalec, Bunin, Čirikov. Novela in črtice. Prevela Minka Govekarjeva. V Ljubljani 1905. Natisnila in

založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena broširani knjigi 4 K, elegantno vezani 6 K. Zanimivo to knjigo, kateri bi si želeli naslednic, ocenimo v eni prihodnjih številkih našega lista.

Slovenska slovstvena čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol. Stavil dr. Jakob Sket. Druga, predelana izdaja. Na Dunaju. 1906. V c. kr. založbi šolskih knjig. Cena 3 K.

Slovstvena zgodovina nikakor ne napreduje istokoračno s slovstvom samim; saj glasuje za vsako novo postojanko v slovstveni zgodovini v prvi vrsti in odločilno potreba, a potrebe so zelo različne. — Ni nadalje pod solncem slovstvene zgodovine kakega naroda, ki bi mogla povsem zadovoljiti slovstvenika samega — v ožjem pomenu — in slovstvenega raziskovalca. Izmed ostale množice, ki se uči slovstvene zgodovine prav tako in razmerno toliko kolikor kakega drugega predmeta pod pritiskom izolike, izmed teh pa nekaterim zadostuje in ugaja ta ali ona slovstvena zgodovina, zlasti ako jih je več na izbiro; vsi pa tudi tu ne bodo zadovoljni, ker vzame vsak izmed njih knjigo s kolikor toliko že vendar začrtanimi zahtevami v roke, a te zahteve so z ozirom na različne odnose različne.

To je tako pri vseh velikih narodih in pri velikih ter slavni slovstvih; docela zadovoljive slovstvene zgodovine nimamo niti za Grke niti za Rimljane, niti za Nemce niti za Poljake itd.

Pri malih narodih, kjer se stvari in osebe stikajo in — butajo še tem laglje, je nezadovoljnost še toliko večja. Brez pomisleka smemo trditi, da ni in ne bo pri nas Slovincih rodila mati sinka, ki bi mogel spisati slovstveno zgodovino, da bi ugajala vsem; saj sta pri nas baje često celo v enem bitju dve osebi, ali kakor se danes pravi: dve stranki, ki si nasprotujeta . . .

Izbira naših slovstvenih zgodovin je sploh jedva še mogoča, ker imamo pravzaprav samo dve. Je li kdo ž njima zadovoljen? Strog kritik jima je med mladim naraščanjem vsak, ki ali že — kakorkoli — pripada „književnikom“, ali pa je kandidat za to. — Nas zanima to pot le dr. Sketova knjiga; s šolsko knjigo bo občinstvo že od početka nerado zadovoljno; zakaj take knjige služijo pri nas — zastoj — dvema namenoma: zadovoljiti bi morale večšaka, a tudi privabljeni začetnika ali sploh vsakega, ki se zanima za slovstvo. Tudi med šolniki se slišijo različne sodbe; najbolj nezadovoljni so zastopniki učiteljišč, ki jim je knjiga ne samo preobsežna, ampak tudi postavljena na preveč sistematično stališče; v nekaj manjšem obsegu velja to za realke. Gimnazijski zastopniki pa smatrajo knjigo izvečine za prav primerno, posebno tisti, ki poznajo še iz lastne izkušnje bedo pred letom 1893., preden je izšla 1. izdaja dr. Sketove knjige. Seveda, zdaj, ko je že vzgojila več kakor eno generacijo dijaštva in ko se je vse že privadilo imeti dober pripomoček v rokah, se je zbudila želja po še boljšem; a kak naj bi bil, o tem je lahko ukrepati, težko ukreniti.

Podrobnosti o vsebini ne raziskujemo — to spada v seminarne vaje — splošno pa se je, kolikor me uči več ko desetletna izkušnja, očitavalo, da je 1. izdaja Sketove knjige pri starejših oddelkih mnogo preobširna, v novejši in najnovejši dobi preveč nedostatna. Često se je reklo: vse, kar je do Vodnika, naj se domala izpusti; tako bi se dobilo prostora za novejšo slovstvo. — V tem smo si pač edini, da se ne smejo več povrniti tisti časi, ko se je do pičice proučil vsak pisateljček v dobi od leta 1550.—1800. in se je potem slovstvo zaključilo s Prešernom in Koseskim. Slovensko slovstvo je dospelo do klasične dobe šele po l. 1870., torej se mora slovstveni razvoj zasledovati še najmanj

30 let pozneje. — To je res; pa bagatelizovati se ne smejo pisatelji do l. 1800., naj bo njih absolutna veljava še tako majhna. Le kadar poznamo v dovolj primerih tistih dolgih 300 let, potem razumemo slovensko slovstvo in vemo pravo ceno dajati poznejšim dobrim pisateljem. Tudi bo treba s tem računati, da se bo šolam odmerilo več slovenskih ur in se bo torej slovstvo moglo obdelovati temeljiteje; v tem slučaju pa je temeljitost istovetna s poznanjem zgodovinskega razvoja. Osobito za gimnazije, ki jim je namen, poučevati predmete z dosežno znanstveno temeljitostjo, je precejšnje znanje iz te stare dobe vsekakor potrebno.

Naj se tudi ne zabi, da se morajo knjige, ki so izhajale v onih preteklih časih, pretehtovati s svojim merilom: preprost abecednik iz one dobe je za slovstvo lahko vreden mnogo več kakor debela knjiga ali mile pesmice iz nove dobe. — Umevno pa je, da si niti naši bodoči izobraženci, učeča se mladina, a še manj dorasli izobraženci ne bodo dobavljali z lastno inicijativo znanja o starejših periodah. Tu morata poseči šola in šolska knjiga vmes — naj se jima prisodi zato tudi mržnja; ko bi šola tega ne storila, bi znanje slovstvene zgodovine kmalu spršelo in slovensko znanje bi se začelo pri „Rdeči kapici“ in „Gozdovniku“ ter se završilo v — političnem dnevniku.

Z novejšim in najnovejšim slovstvom se zlasti v mladeniških letih, v dobi strastnega čitanja, vsi lahko pečajo vsaj toliko, da izdelke prebero; do starejših in starih pa že zato ne pridejo, ker potrebne knjige navadno niso niti za denar dobavljive. Iz tega sledi dvojna naloga za slovstveno zgodovino, namenjeno šolam: starejši oddelki, ki jim je namen, da zaključujejo za vse čase znanje o njih, morajo biti toliko popolni, da res dosežejo svoj namen. V novejših odstavkih pa ni toliko poglobljeno podajanje celotne slike kakor izbor markantnih potez, ki v prvi vrsti izpodbujajo v lastno čitanje in učenje. Iz obojega sledi, da je pri šolski slovstveni zgodovini za starejšo dobo potrebno, da nudi ne samo obdelavo snovi, ampak tudi snovi same toliko, a ne preveč, da je na njeni podlagi mogoča sodba o tedanjem slovstvu; pri novejši dobi zadostuje nekaj malo zgledov, ti pa morajo biti skrbno izbrani, ker se iz sprejetih zgledov nekako spozna, kak duh veje iz knjige in iz šole.

V teh ozirih je bila Sketova čitanka sestavljena po pravih načelih že v 1. izdaji. Marsikaj dobrega pa je bilo v njej še prikritega; prva izdaja je namreč imela pridejanih celih 55 strani „Opomb“ v malem tisku. V teh opombah je bilo mnogo prevažnega gradiva, ki se je pa nehote smatralo za manj vredno, ker je bilo potisnjeno tja v ozadje, n. pr. baš sestavki o naših klasikih! Tudi je bilo nerodno k tekstu iskati šele opomb. — V drugi izdaji je to drugače. Opombe so ali k tekstu pod črto postavljene in filološki prah jim je obrisan, ali pa so postavljene v tekst sam, seveda s primerno priredbo. To dela zdaj drugačen vtisk; prej so bili n. pr. Levstik, Stritar, Jurčič, Jenko skriti v opombah in se je dalo iz tega sklepati, da se šoli ni treba ž njimi resno pečati; zdaj zavzemajo v knjigi pristojno jim mesto. Pa ne samo ti! Tudi Gregorčič in Aškerc se ne skrivata več zadaj, a prišli so v tekst tudi popolnoma novi sestavki, n. pr. „Pasijonske igre“ in „Kajkavski pisatelj in ilirski pokret.“ Na novo je tudi vstavljen Janez Trdina s precejšnjim ponatiskom iz njegovih „Bajk“ in „Iz hrvaških spominov.“ Takisto je poravnala 2. izdaja veliko krivico, uvrstivša v se tudi J. Kersnika z nekaterimi odstavki iz „Očetovega greha“. Tudi dr. Tavčar je zdaj sprejet v knjigo s kosom iz zasluznega, a v slovstvenih krogih morda najmanj znanega njegovega dela, z od-

stavkom o „Zemljiški knjigi“ iz „Slovenskega Pravnika“; tak članek je ministrstvo samo zahtevalo za knjigo. — Iz kroga navedenih pisateljev pa še pogrešamo Levca in Erjavca in izmed pesnikov Cimpermana in Funtka; te bo prihodnjič vsekakor treba še umestiti na svojih prostorih. — Znanstveniki se nekako od leta 1870. dalje sploh več ne omenjajo; menda bi šlo, da bi se nekoliko na račun Hicingerja, Trstenjaka, Ravnikarja (ti imajo poseben odstavek) ter Vrtovca in Kobeta dalo malo prostora n. pr. vsaj Vrhovcu in Rutarju.

Ker je prva izdaja segala do leta 1893., a druga sega do leta 1903., se je bilo treba ozreti tudi na najnovejšo dobo. Dr. Sket je to storil na koncu splošnega slovstvenega pregleda na str. 277.—278.; le 20 vrstic obsega ta dostavek; povsem prekratek se bo zdel posebno tistim, ki iščejo tam zaman — svojega imena. Malo je res, kar stoji tu o najnovejši dobi, a mnogo pomeni, da se navaja sploh toliko; šolske slovstvene zgodovine drugih narodov nimajo obično niti toliko. Naloga šole je, da izpopolni s privatnim čtivom tiste vrstice; da je to v intencijah knjige, kaže knjiga sama, ki je ponatisnila kos Meško vega „Cigančka“ in devet Zupančičevih pesmi. — Glede tam navedenih imen nimamo kaj posebnega pripomniti; pri dramatikih bi bil morda malo drugačen spored boljši (zdaj: Finžgar, Detela, Cankar, Govekar, Gangl); nadalje se je Aškerc naknadno postavil še med novodobne lirike. Med imeni [sploh ne nahajamo precej znanih; z imeni je res križ, Murnika pa bi vsekakor trebalo navesti.

Glede ponatisnjenih originalnih sestavkov, ki jih je pustil izdajatelj do Levstika (str. 326.) v originalnem jeziku, a jih zapisal v gajici, je knjiga temeljito preuстроjena. Iz stare dobe je ponatisnil dr. Sket le toliko, kolikor je neogibno potrebno; mnogo je izpuščenega: druga izdaja obsega n. pr. do katoliške dobe 76 strani, prva 74, a v onih 76 straneh, ki imajo dokaj širše vrste kakor v prvi izdaji, je vdelanih celih 20 strani malo tiskanih opomb iz prve izdaje! — Takisto so pozneje dosledno krajšani ponatise iz vseh manj važnih avtorjev; kako in kaj, tega ne bom navajal. Prostor, ki se je na ta način pridobil, pa je porabljen za že omenjene nove slovstvene preglede in za potrebnejše vire. Zlasti imajo več besede novejši avtorji; zdaj je sprejela čitanka na novo, n. pr. iz Prešerna: „V spomin Matija Čopa“, „Turjaška Rozamunda“, „Neiztrohnjeno srce“ in cel „Sonetni venec“; iz Jurčiča: tri poglavja iz „Rokovnjačev“; iz Stritarja: več pesem, sestavek o Jurčiču in precej iz „Zorina“ in „Sodnikovih“; iz Aškerc a: „V gondoli“, „Roma“, „Buddhova čudesa“, „Jaz“, „Ahasverova himna noči“, „Herkulov kip“ in dovršen kos iz „Zlatoroga“. — Ostale sem že prej omenil.

O razdelitvi našega slovstva po naši knjigi bi se dalo pripraviti; vendar se da vsak oddelek zagovarjati; le zadnji: „Doba narodne prosvete“ (1843—1903) je preobsežen in netočen; segal bi naj n. pr. do leta 1880., t. j. do „Ljubljanskega Zvona“: odslej je Ljubljana središče slovenskega slovstva in sploh naše kulturno središče, in to je velevažno.

Knjiga je — vsaj za gimnazije — jako dober učni pripomoček; služila pa bo tudi vsakemu izobražencu v točno informacijo. — Za podrobnosti pa — minima non curat praetor.

Dr. Jos. Tominšek.

„Dama s kamelijami“. Iz francoščine preložil dr. Ivo Šorli. Salonske knjižnice VII. zvezek. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Cena 2 K, po pošti K 2:20. Iz bogate francoske literature imamo Slovenci primeroma zelo malo prevodov. Z veseljem pozdravljamo torej „Damo s kamelijami“. To je morda najbolj znano delo Aleksandra Dumasa mlajšega, ki je dalo sužet za nič manj znano

opero enakega imena. Nalogo kritikovanja nam je odvezel gospod prelagatelj sam s predgovorom, ki ga je postavil prevodu na čelu. Označil je s kratkimi besedami vrline romana tako dobro, da bi bilo odveč, kaj dodajati. Ne preostaja nam torej drugega nego priporočati knjigo, ki je lep božični in novoletni dar. Da je prevod dober, zato jamči ime prelagateljevo.

Talija 19. in 20. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fran Govčkar. V Gorici 1905. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Snopič 19. prinaša vesele igrice v enem dejanju „Pot do srca“. Cena 40 h. Snopič 20. pa obsega poleg članka, posvečenega spominu Antona Linhartu, njegovo „Županovo Miciko“ s predigro in poigro, ki jo je po osnovi dr. Josipa Vošnjaka spisal Anonimus. Ta knjižica je glede na to, da smo slavili pred kratkim, dasi nekoliko prezgodaj Linhartov 150. rojstni dan, aktualnega pomena. Cena 80 h, po pošti 5 h več.

„Knjižnica za mladino“. Urejujeta Engelbert Gangl in Ivo Trošt. Knjiga 30. Rožnik 1906. Izhaja vsake tri mesece. Vseletna naročnina 3 K 20 h. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. Knjiga 30. „Knjižnice za mladino“ prinaša daljšo povest „V srca globini“, ki jo je spisal gosp. Ivo Trošt, in stane 1 K. Knjižico priporočamo v nakupovanje vsem prijateljem slovenske mladine.

Karamfil s pesnikovega groba. Hrvaški spisal A. Šenoa. Poslovenil dr. K. Ozvald. Tiskala in založila „Narodna Tiskarna“ v Gorici. 1905. Cena 50 h. To knjižico, o kateri izpregovorimo pozneje še kaj več, prodaja L. Schwentner v Ljubljani.

Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, XXXV. zvezek, VI. št. (za oktober 1. 1905.) prinaša prvi dve poglavji aktualne razprave „Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven“, ki je potekla iz peresa gosp. prof. Murka v Gradcu. V začetku pisatelj omenja, da se pri Slovanih niti v času romantike ni nihče brigal za narodno obliko hiše, četudi bi to bilo morda ravno tako hvaležen predmet kot narodna noša itd. Prvo delo te stroke imamo pri Rusih l. 1870. Grof A. Uvarov je napisal tedaj obširno razpravo o ruski hiši. L. 1884. je izšel članek „Chata polska“, v katerem obdeluje Jan Karłowicz poljsko narodno hišo. Tudi Ruteni niso zaostali; V. Šucevych je napisal razpravo o tem predmetu, kjer se ozira posebno na huzulske hiše in stavbe. — Pri Jugoslovanih moramo med prvimi omeniti dve razpravi: I. Kršnjavi „Narodni slog“ in Hefele „Bosenska hiša“. Mnogo zaslug si je stekel na tem polju posebno „Srbski Etnografski Zbornik“, ki ga izdaja kralj. srb. akademija (od l. 1894. že 6 zv., ki obsegajo zelo dosti materijala). V četrtem zvezku tega zbornika je razprava geografa I. Cvijića „Naselja srpski zemalja“, ki je dokaj zanimiva ne samo za etnografe, ampak tudi za filologe. O Črni gori je napisal Rus P. Rovinskij obširno delo „Černogorija“; II. zv. je, kar tiče narodne hiše, zelo zanimiv. Slovenci smo žalibog tudi v tem pogledu zadnji in moral je priti Rus, da nas je opozoril na to. Etnograf Al. Charuzin je namreč napisal prvi dve deli te stroke: 1. „Krestujanin Avstriskoj Krajny i ego postrojki“. Peterburg 1902 in 2. „Žilišče Slovinca Verhnej Krajny“. Peterburg 1903. Obe deli sta velike vrednosti, četudi ne prosti nedostatkov. — Pri Bolgarih skrbi za etnografijo „Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina“. Razen tega so še dela slavista Jirečka v tem oziru velikega pomena.

V drugem poglavju svoje razprave se prof. Murko peča največ s študijami prof. Meringerja (Gradec), čigar delo „Das volkstümliche Haus in Bosnien und Herzegovina“ je izšlo na Dunaju 1900. Meringer je tu dokazal, da bosenska hiša

pripada tisti kulturni zoni, ki je lastna Germanom in enemu delu Slovanov, in da je bosenska kultura taka že po svojem lastnem razvoju (bolje nazadovanju) in ne šele vsled turških napadov in vplivov. N. pr. nizke mizice, spanje na tleh itd. — Zvemo tudi, da so v Bosni hiše germanske kulture z dvema prostoroma, za ognjišče in peč t. zv. „oberdeutsches Haus“, v Hercegovini pa je očiten romanski vpliv, ki ne pozna več nego en prostor z enim ognjiščem. Prof. Murko — vsak, ki pozna količkaj zgodovino Dalmacije, bo to uvidel — odločno pravi, da je to čisto naravno, kajti zveze Hercegovine z Dalmacijo so bile dosti tesnejše nego s severom. Kakor pa vidimo na severni strani tega ozemlja (Bosne, Hercegovine, Srbije) glede hiše bolj germanski vpliv, tako smemo sklepati tudi na drugih poljih kulture, da so srednjeevropske razmere dosti vplivale na Jugoslovane.

Razprava gosp. prof. Murka se bo še nadaljevala v prihodnjih številkah gori omenjenih „Izvestij“.

Janko Bratina.

„Hrvatski utjecaji u starim istočno-štajerskim tekstovima.“ Pod tem naslovom je priobčil prof. dr. Fran Ilesič v 162. knjigi „Rada“ jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 27 strani obsegajočo razpravo. Ta razprava objavlja devet krajših literarnih spomenikov (prisege, oporoke, prošnje itd.) z jezikoslovnimi opombami, katerim se ne da dosti prigovarjati. Na strani 10. bi utegnila biti druga razlaga za „beuelih antuetuati“ verjetnejša od prve, češ, da tiči v „antuetuati“ antworten s pomenom tradere; pristaviti bi se še dalo, da imamo v navedeni obliki najbrže kontaminacijo z domačim „otvčtovati“ (respondere). Prishene nashe je javajlne = priče naše. (Primeri prišaštnik = napovednik grajščin-skih ukazov, oglasnik sodnijskih zapovedi, Überreiter, Distriktsreiter?) Od potlenje fzvoje fzpovedi (str. 13.) = od poslednje svoje spovedi. — Drevenka (ime naše sušinske mere, Trockenmaß) je bržčas toliko kot Holzmaß, namreč kovčezec ali truga z določeno višino, širino in dolžino, ki služi za merjenje žita in drugih sušin (n. pr. oglja, soli itd.), če je beseda sploh domačinka. — Na strani 20. pravi g. razpravljatelj glede pravopisa, da velja v tistem spomeniku cz za c, tedaj bi morali čitati „meni naj dragfega Sapicza“ = meni najdražjega sapica; vendar bi se dalo sumiti, da je — zapisca (zapisec, Registrator, Protokollist) in czeli magistrat da je sceli (t. j. celokupni magistrat, plenus magistratus). Na str. 26. je ostal neraztolmačen izraz „vilahnov 7“ (= 7 rjuh); primeri (Pleteršnik I, 518) lilahen, das Leintuch iz nem. das Leilachen. — Komur v gladki hrvaščini teče pero, mu je od g. Ilesiča pokazana pot, kje da lahko priobčuje svoje študije in znanstvene razprave.

L. Pintar.

Anton Čehov. Napisao Jovan Maksimović. Beograd 1905. (Ponatis iz Srbsk. Knj. Glasnika XIV. in XV.)

V tej 77 strani vel. 8° obsegajoči knjigi imamo interesantno študijo o lani umrlem Čehovu. To ni nikaka obična biografija, ampak temeljita notranja zgodovina razvoja umetnika (ne le človeka) Čehova. Najprej išče pisatelj skrbno temeljne sile, ki jih je usoda srečno strnila v eno človeško bitje; potem zasleduje in sklepa na podlagi umotvorov Čehovih, kako so te sile aktivno delovale v umetniku. Izvršitev prve naloge je bila mogoča le s splošnim pogledom na celotni sistem ruske umetniške literature; zato je prvi del razprave kratka pragmatična zgodovina ruskega slovstva od Puškina dalje. Ta splošni uvod zanima prav tako kakor glavni, Čehovu posvečeni del.

Dr. Jos. Tomišek.

A. Tentor: Beg Mirko. Rieka 1905. Riečka Dionička tiskara.

Pol povesti, pol životopisa čitamo v tej knjigi. Čudna je tehnika; malo težko teče beseda pisatelju, a vendar se glase nekateri odstavki, kakor bi jih bil spisal kak reporter; pripoveduje se v tretji osebi, pa tudi v prvi, v dialogih, opisovalno in v pismih, vse malce nespretno, toda s prirojeno spretnostjo. Nad vsem pa plapolata očitna tendenca, ki je nam zapadnjakom posebno nova: proslavljanje Islama in njegovih naredb. To nas zanima. Marsikaj se kaže gotovo v preugodni razsvetljavi, a precej objektivne resnice še menda ostane. Ako je n. pr. le nekaj odstotkov resnične tiste sentimentalnosti, ki jo kaže včas Beg Mirko, potem imamo mi kulturonosci dovolj vzroka, da si malo izprašujemo svojo vest.

„Beg Mirko rodio se u selu Ostrici u kuli Ibrahima, godine 1860. Ibrahim, njegov otac, bijaše dobar Turčin, pobožan, nije Islamu prevriedio niti ogriješio si duše, bijaše u ostalom dobar sluga svakomu sustavu“. — Tako točno poroča začetek 3. poglavja o porodici junaka celega spisa, Bega Mirka. Šolal se je v Nemčiji, potem je prevzel lastelinstvo doma. S tem se začinja glavna povest, dokaj bogata napetih dogodkov iz zunanjega sveta: okupacije, in notranjega sveta: dvojne ljubezni Bega Mirka do dveh deklet, izmed katerih vzame eno za ženo. Ko je boj pri okupaciji končan, se Mirko ne more vzdigniti iz letargije; v kopelih išče zdravja in zabave; naposled izgine brez sledu, ker neka „opatica“ odklanja združitev z njim. Ne morem si kaj, pa zdi se mi, da mu to odklonitev — privoščimo, ker je baš v svojih nazorih o ženski ljubezni vendar preveč — turški. Celotna opatica zagotavlja (str. 130.), da je v njegovem srcu prostora za — dve!

Dr. Jos. Tomižšek.

V „*Mitteilungen des Musealvereins für Krain XVIII*, 103 sl. je priobčil dr. Valter Šmid pod naslovom „*Der bildliche Schmuck der Krainer Bienenstöcke*“ zanimivo folkloristično črtico, ki je našla potem svoje opozorilo pod naslovom „slovenske končnice“. Če slovenski filolog napiše članek s tem naslovom, se nihče ne more in ne sme čuditi, če čitatelj prebravši tak nadpis v prvem momentu misli na razne sufikse v slovenščini, če se domisli naukov Prešernovega pisarja: —

„K tem deni kónce: ača, išče, uha,
on, ôvka, ôvec — druge pritkline“. —

Šele ko začneš dalje čitati dotično opozorilo, zapaziš, da ima pisatelj na mislih takozvane uljeve ali panjeve dovži, ne pa slovniških slovenskih končnic. V nekaterih krajih prav dobro razločujejo dovž na sprednjem in končnico na zadnjem panjevem koncu; poslikane pročelnice panjev imenujejo dovži. Dasiravno se ne dá z jasno razlago dokazati pristno slovenstvo tega izraza, bi ga vendar bilo toplo priporočiti za splošni sprejem, da bi torej v prihodnje govorili o slovenskih dovžeh namesto o slovenskih končnicah, če imamo na mislih okrasilne podobe na kranjskih panjih; slovenske končnice pa pustimo slovničarjem.

G. Šmid je opremil svoj sestavek tudi z nekaterimi ilustracijami naslikanih dovži; seveda bi se bile dale slike na dovžeh i v ilustraciji i v opisu še izdatno pomnožiti: izmed nabožnih slik bi lahko poleg raznih svetnikov: sv. Blaž, sv. Urban, sv. Gal (ki je panj čebel ukral) še omenili kangalilejsko svatbo, zadnjo večerjo, 7 zakramentov itd., iz živalske basni in nimrodskega življenja bi se dal poleg lovčevega brijenja in njegovega pogreba navesti še ples lisice z zajcem. Tu vidiš originalni čudostroj ali mlin, ki iz grbavih starih bab napravlja ravnostasna brdka dekleta; tam je upodobljen krojaški strah pred polžem. Tudi „bognasvaruj“ ima

na teh dovških slikah precejšnje vloge; tu ga vidiš naslikanega z repom, rogmi in kozjo brado, kako jezikavi babi jezik brusil, tam, kako moti in bega grešnika na smrtni postelji. Tudi v skupinah nastopijo ti vragovi, tu premetavajo z vilami pogublence po peklenskem ognju, tam se trudijo v službi ženske gizdavosti ter pero in skrobijo in likajo široka spodnja krila, „interfate“ in „grmele“ (N B prvi izraz je iz nem. „Unterpfad“, drugi iz italijanskega „gonnella“.) — Povedati bi se dalo še marsikaj o tem poglavju, n. pr. kje je posebno razširjena ta preprosta umetnost itd. — toda za enkrat zadostuj, da smo na zanimivi članek opozorili. Le eno željo bi še trebalo dostaviti, namreč, naj bi se sestavki, tihoči se slovenskih stvari, spisavali tudi v slovenščini. Vsakdo orji svojo njivo!

L. Pintar.

Kheil K. P.: Benedetto Cotrugli. V tem kratkem spisu poroča pisatelj, ki je ravnatelj nekega višjega trgovskega učilišča v Pragi, o neki malo znani knjigi o trgovini, ki jo je napisal l. 1458. Dubrovčan (Rangeo) Benedetto Cotrugli. Knjiga je napisana v italijanskem jeziku in je izšla v tisku šele l. 1573. z naslovom „Della mercatura et del mercante perfetto“. Zanimiva je za Slovana radi tega, ker jo je napisal Dubrovčan, torej Slovan, seveda s poitalijančenim imenom, za trgovca pa, ker je to prvo poročilo o takozvanem dvojnem ali italijanskem knjigovodstvu, ki je bilo za časov pisatelja omenjene knjige že v splošni rabi. Kdo pa je ta način knjigovodstva izumil, zgodovinsko še ni dognano. Nekateri iščejo začetka že pri starih Rimljanih in Grkih, dasi so morda imeli vsaj sličen način trgovskega računarstva že stari Feničani ali pa še kak starejši narod z razvito trgovino.

Za sedANJI čas, ko boj za splošni nedeljski počitek še ni povsod dobojevan, je zanimivo, da Cotrugli v 18. poglavju prve knjige svojega dela ne priporoča samo „sabbat trgovca“, ampak predlaga celo vsako sedmo leto za popolni počitek. V tem letu naj vsak trgovec opusti vsakršno kupčevanje, naj sklene svoje račune, naj plača, kar je dolžan, in istotako zahteva svoj denar. — Kako bi se dal tak celoletni počitek praktično izvršiti, pisatelj seveda prav nič ne pove. Najbrže je imel za ta svoj predlog le verske razloge ter je hotel tudi s tem dokazati svojo pobožnost in bogaboječnost, ki se kaže v njegovem spisu vedno in povsod.

Kheilova brošurica prinaša tudi facsimile naslovnega lista knjige „Della mercatura“ in prevod 13. poglavja „o trgovskem knjigovodstvu“ (dell' ordine di tenere le scritture mercantilmente), ki je za pisateljev namen pravzaprav najvažnejše.

Gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. „Jernej Turazer“, ki so ga uprizorili v našem gledišču dne 28. novembra popoldne nekako namenoma za splošno volilno pravico demonstrujočim delavskim krogom, je znan slovenskemu občinstvu iz prejšnjih časov. Vsekakor je ta drama ena izmed boljših del one dobe, ko je zahtevala moda tako, da je zajemal vsak pesnik, vsak pisatelj sužete svojim spisom iz življenja nižjih stanov. Trajne vrednosti seveda ima „Jernej Turazer“ navzlic mnogim efektnim prizorom baš tako malo kakor mnogi drugi slični proizvodi nemškega in tudi drugih slovstev. Vir poezije se nahaja v globočini, ne na površju. Smešna je moda v noši, še bolj smešna v literaturi. Pri nas in drugod so opevali delavca tisti čas samo zato, ker je bil delavec, in vedno od ene strani, kakor bi delavec

ne mogel biti srečen in kakor bi bilo delo najhujše zlo na svetu! Ali gorje je povsod doma! Kakor sreča tudi! Tako pristno nam proletarca še nihče ni naslikal kot Gorkij, zato pač, ker je bil sam proletarec! On svojih junakov iz nižine ne opisuje iz kakega zunanjega nagiba, ampak ker čuti ž njimi in ker ve, da je duša proletarca naposled isto, kar duša vsakega drugega človeka. Ena duša, eno življenje! Človek se razločuje od človeka v svojem jedru ubogo malo. V prsih vsakega človeka tli želja po spoznanju, želja, popeti se kvišku. Čim močnejša ta želja in čim manjša možnost, da se uresniči, tem večja tragika. Nekaj vekovitega, obče človeškega je, kar nam razkazuje Gorkij v svojih proletarskih povestih, in to je vzrok, da zasledimo tudi v največjih moralnih propalcah njegovih potezic, ki se nam vidijo znane in potezam naše duše sorodne. Zato so nam tudi njegovi junaki tako simpatični, zato sočuvstvujemo ž njimi, pa naj so še tako globoko padli. — V „Jerneju Turazerju“ pogrešamo one globosti in onih občečloveških potez — ki odlikujejo Gorkega dela.

Dne 2. decembra so igrali prvič na našem odru veseloigro v 3 dejanjih „Sveta vladar v škripcih“, češki spisal Emanuel Bozděch. Ker smo bili zadržani, udeležiti se predstave, ne moremo izreči sodbe o njej. Da igra ni doživela reprize, ne moremo smatrati za dobro znamenje.

Dne 8. decembra popoldne so se uprizorili prvič v sezoni Govekarjevi „Legionarji“, 10. decembra popoldne pa so igrali tretjič „Malo Dorrit“.

V proslavo 150. rojstnega dne prvega slovenskega dramatika Antona Linharta smo imeli dne 12. decembra slavnostno predstavo. Predstavljali sta se poleg „Županove Micke“ dve izvorni enodejanki, predigra in poigra, kateri je po zasnutku g. dr. Jos. Vošnjaka ad hoc spisal Anonimus.

„Županova Micka“ je skromno delce, a pristen otrok svojega časa in to na tej igrici še vedno mika. Zgodovinske reminiscence vzbujajo v človeku vedno neko prijetno čuvstvo, menda zato, ker se zavedamo ob njih svojega napredka. „Predigra“ in „poigra“ nista nič posebno duhoviti, a idejo, iz katere sta se porodili, moramo pohvaliti. Obe enodejanki sta tehnično še dokaj spretno zgrajeni in sta dali slavju neki celoten okvir in prijetno zaokroženost. Zaključila je predstavo alegorična podoba. Slikovita skupina je bila z okusom sestavljena in je mogočno učinkovala.

„Carjev kurir“, ki ga je po Jules Vernejevem romanu priredil R. Elcho in ki se je uprizoril prvič na našem odru dne 20. decembra, je baš tako malo drama v pravem pomenu besede kot „Pot okoli sveta v 80 dneh“. Slučaj je izključni činitelj v teh igrokazih in s strogo dramatičnega stališča nas zanimljejo kvečjemu značaji posameznih oseb, ki nastopajo v njih. Da pa je „Carjev kurir“ velezabaven, in sicer zabaven v dobrem zmislu besede, ne bomo prerekli.

Dne 26. decembra popoldne je prišel po daljšem presledku Finžgarjev „Divji lovec“ na vrsto.

Nekaka stagnacija se kaže zadnji čas pri dramskih predstavah. Vzrokov je lahko mnogo. Kdo ve, s kakimi težavami se je boriti intendanci. Upamo pa vendar, da bomo imeli kmalu priliko, videti zopet kako znamenitejšo dramsko delo na našem odru!

B. Opera. Dve jako lepi operni predstavi smo imeli dne 28. novembra, ko so tretjič letos peli „Aido“, in dne 30. novembra, ko se je uprizoril prvič v sezoni „Trubadur“. Obakrat je nastopil kot gost g. E. Cammarota iz Zagreba.

G. Cammarota je pevec, kateri čuti v srcu vsako noto, ki jo poje. Šele spričo tako umetniškega petja, kakor je njegovo, pride človeku do zavesti vrednost kake skladbe! Za ta dva večera smo intendanci našega gledališča odkritosrčno hvaležni!

Dne 8., 10. in 17. decembra se je pel kot noviteta na našem odru slavnoznan Rossinijev „Brivec seviljski“. Sveža melodijoznost in prelestna ubranost, po katerih se odlikuje to poleg „Viljema Tella“ najznamenitejše delo Rossinijevo, jamčita, da ta opera nikdar ne zastari in da bode še dolgo uspešno kljubovala zobu časa.

Pred Božičem smo dobili tudi prve operetne predstave v letošnji sezoni. Peli so z lepim uspehom dne 14., 19. in 26. decembra „Cigana barona“.

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami

„Osa“. Z enajstim novembrom t. l. je jela „Narodna tiskarna“ izdajati nov list, satirično-politični in humoristični tednik „Oso“. Z odkritosrčnim veseljem smo pozdravili ta najnovejši tednik slovenski. Takoj prve številke so pokazale, da je „Narodna tiskarna“ izredno ustregla našemu občinstvu, ki se je takoj početkoma živo zanimalo za mlado „Oso“.

Doslej so se prej ali slej izjalovili še vsi poizkusi na tem polju, največ pač zato, ker se nihče tako hitro ne zameri in pristudi bralcu kakor pomilovanja vreden talmi-humorist, nekaj pa tudi zaradi tega, ker so poizkušali večinoma nezmožni Demokriti po vsej sili zadelati zevajoče vrzeli z nerodno spačenimi tujkami in neokusno izpodrecanim predpustnim puhloslovjem. Zato nas veseli prav posebno, da se uredništvo „Ose“ dosledno ogiba zverženih spak in da goji vseskozi le plemenitejši dovtip ter prinaša satire, katerim se literarna vrednost ne more odrekati.

„Osa“ prinaša poleg mnogovrstnega, zares izbornega čtiva tudi najmanj po dvoje podob iz rok akademično izvežbanih slovenskih umetnikov. Ker provzroča to zaradi dragih klišejev jako mnogo stroškov, je upravičena nada, da bo naše inteligentno občinstvo z veseljem podpiralo „Oso“ in pridno segalo po njej; le tako je mogoče, da se poveča list, pomnože podobe in pa da hitreje izide vsaj večji del doposlanega gradiva.

P.

„Občinska uprava“, to je naslov novemu slovenskemu listu, ki je začel izhajati z decembrom pr. l. v Ljubljani. Odgovorni urednik mu je g. dr. Vlado Ravnihar. List izhaja vsakega 1. in 15. dne meseca ter stane letoletno 8 K, polletno pa 4 K. Naročnino in oglase sprejema upravništvo „Občinske uprave“ v Ljubljani. Če se ne motimo, izhaja podoben list tudi na Štajerskem. Ali bi se obe podjetji ne dali združiti? Res so na Štajerskem pri občinski upravi deloma druge razmere nego na Kranjskem, a na drugi strani je toliko sličnega in skupnega tu in tam, da bi se po našem mnenju lahko izdajal skupen organ. Družiti naše moči in buditi med Slovenci raznih dežel zavest skupnosti bodi vselej in povsod naše geslo!

List bode gotovo mnogo koristil, če bode kolikor mogoče praktičen in če bode prinašal poleg poljudno pisanih razprav tudi primerno število vzgledov in vzorcev, za katere bode večina naših županov bolj dovzetna nego za razne članke.

„Nový Život“, znani ilustrovani mesečnik češki, je prinesel v 10. številki lanskega leta prevod lepe Meškove črtice „Ali niste nič molili zame?“ Kakor se nam poroča, se prevajajo tudi druga Meškova dela v češčino.

„Naša Iskra“, ta odlični ilustrovani srbski list, ki izhaja v Belgradu, je prinesel v svoji 11. številki pr. l. tudi več reprodukcij del slovenskih umetnikov. Zastopani so gospodje Ivan Zajec, Fran Tratnik in Srečko Magolič.

„Pokret“. Časopis za narodnu prosvieto i slavensku svijest.

Ta revija je pričela z avgustom pr. l. izhajati v Sarajevu z gesloma „prosvjetom k slobodi“ in „svoj k svome“, ki sta v soglasju z naslovom „pokret“. Podrobneje označuje program spremnica, ki je pridejana prvi številki, češ, namen reviji je, „da pored sustavne osnovne naobrazbe upoznava svoje hrvatske i srpske čitaoce takogjer i s važnim savremenim dogagajajima, koje valja našemu čovjeku znati i o njima zdravo promišljati, ima li steći ispravan nazor naprednog čovjeka o životu i svijetu.“ — Da ima list resno voljo, skušati zadoščevati svoji obširni zadači, kažejo spisi, kakor: „Važnost knjig in čitanja za odgojo in naobrazbo“, „Borba proti pijančevanju“, „Svetloba in tema našega tiskarstva“ (1. štev.), „Žensko vprašanje“ (3. štev.) i. t. d. Govori se tudi o žetvi, o poljedelskih zadrgah i. t. d. V rubriki „Slavenstvo“ se poroča na kratko o važnih vsakovrstnih kulturnih pojavih pri vseh Slovanih (na str. 44. n. pr. o borbi za Prešernov spomenik); a beležijo se tudi o inorodnih narodih važni točasni dogodki. — Poročilom o književnosti in umetnosti pa je odmerjen poseben oddelek; v 1. štev. je kratek životopis dr. G. Kreka, v 3. štev. se govori o dr. Tomažu Dolinarju, „velikem avstrijskem pravniku“. — Znamenita posebnost revije je, da prinaša prispevke vseh vrst tudi v cirilici (v 1. štev. n. pr. pesem „Duša naših pjesnika: Grehote“, zložil „Nikola I., knjaz crnogorski“). —

„Pokret“ izhaja 1. in 15. vsakega meseca in stane na leto 5 K. — Redakcija in administracija: Sarajevo, Terezija 11. Urednik je Rud. M. Zahradnik.

Dr. Jos. Tominšek.

„Slovanský Přehled“, ta odlična slovanska smotra, je pod umnim uredništvom A. Černega nastopil svoje osmo leto. Poljak Tad. Stan. Grabowski, ki govori povsem gladko hrvatski, piše letos v njem o zastopnikih sodobne hrvatske literature (Gjalski!), urednik sam pa o dolnjelužiški Matici v Hotebuzi, ki slavi baš 25letnico svojega obstanka. Jako ugodno ocenjene so na koncu Zofke Kvedrove-Jelovškove „Iskre“.

Dr. Fran Ilešič.

„Osvěta“, češki list za umetnost, vedo in politiko, se v zadnjem zvezku pravkar končanega 35. letnika med drugim spominja kraja Budeč poleg Prage, ki slavi letos svoj 1000letni jubilej in se ponaša s prvimi spomini češkega šolstva (Učiteljstvo je po njem nazvalo nekatera društva in časopise).

Dr. Fran Ilešič.

„Varpas“,¹⁾ litovski leposlovni list, ki izhaja v Tilzitu v Nemčiji, je prinesel pod naslovom „Slavenu judejimas“ (Dviženje Slovencev) v svoji 11. številki 14. letnika kratek pregled narodnega preporoda in boja za svoj obstanek nas Slovencev od začetka 48 let minulega stoletja do naših dni. In tu nas stavi v zgled Litovcem, ki jih je dvakrat toliko ko Slovencev, in se čudi sedanjemu visokemu kulturnemu stališču, ki ga je zavzel sredi drugih omikanih narodov mali, poldrugomilijonski, okroginokrog od/sovražnih plemen zatirani slovenski narod.

Rad. P—n.

¹⁾ „Zvon“.

Splošni pregled

Ivan Cankar piše novo dramo, ki bode, v kolikor moremo soditi po tem, kar smo zvedeli doslej o njej, velezanimivo literarno delo. Prizorišče igri bode stara „cukrarna“. V njej nastopi poleg nekaterih mladih naših, umrlih in še živih literatov tudi več oseb, ki so že iz prejšnjih del Cankarjevih znane. Glavna oseba v drami pa bode „Lepa Vida“.

† **Miloš Cvetič**, slavni dramatik in igralec, je nanagloma v Belgradu umrl dne 20. decembra p. l.

Branković Gjorgje (Juri), srbski metropolit v Sremskih Karlovcih in patrijarh srbski, je meseca decembra 1905 praznoval petdesetletnico svojega svečeništva (r. l. 1830. v selu Kulpini v Bački, od l. 1882. škof v Temišvaru, 15 let že metropolit v Karlovcih). Časniki so poročali o tem, cesar ga je odlikoval in prof. Magarašević v Karlovcih mu je napisal obširen opis njegovega delovanja na polju srbske in narodne cerkvene avtonomije in prosvete („Petdeset godina Njegove Svetosti Georgija Brankovića 1855—1905, U Srem. Karlovcima 1905“, 8°, 282 str.). Metropolit karlovški je predstavnik srbske avtonomije v trojedni kraljevini in Ogrski in je zato velevažna javna oseba; to se je jasno pokazalo l. 1848., ko se je vse Srbstvo združilo okoli patrijarha Rajačića za boj z Madžari; metropolit karlovški pa je tudi radi tega najjačji činitelj v razvoju svojega naroda, ker njegova cerkev vodi in vzdržuje velik broj kulturnih institucij (šol).

Doli pod Fruško goro ob Donavi se širi mestece Karlovci; ozadje so mu vinorodna brda, pred njim pa se širi onostran Donave širna planjava ogrska z gozdovi, iz katerih se mi belijo zidovi srbskega manastira (samostana).

Ob glavnem trgu mesteca se dviga veličastna nova palača, patrijarhija; vprav carski dvor je to, velepomembno za vsakega Srba, ki vidi v njem naslikan tisti zgodovinski dogodek, ko se je pred več nego 200 leti srbski narod, bežeč pred Turki, preselil na svoja sedanja selišča v Avstro-Ogrski.

Stojim pred patrijarhom Brankovićem; impozantna postava z dolgo, sivo brado; vljuden in domač, kakor da bi govoril z najožjim prijateljem; omenja mi Strossmayerja; to označuje kakor Brankovića, tako pokojnega vladiko djakovskega.

Bil sem menda prvi Siovenec, ki je imel v aprilu l. 1905. priliko, pokloniti se Njegovi Svetosti, sedanjemu patrijarhu srbskemu! V.

Petdesetletnica „Vaj“ ljubljanskega dijaštva. — Preteklega leta (1905) je minilo pet desetletij, odkar je znamenita osma šola v Ljubljani pisala svoje „Vaje“. „Jeseni l. 1854. so se namreč združili osmošolci: Bril, Erjavec, Mandelc, Tušek, Zarnik in Jenko ter začeli pisati literarni list „Vaje“ ... To so moške, kateri so nam poleg Cegnarja, Valjavca in Levstika (takrat) osnovali našo leposlovno, osobito pripovedno literaturo.“ (Levec v „Zvonu“ 1879, 354.) — Časi so se sicer izpremenili, a dijaške „Vaje“ bode vselej pobuda rastočim pisateljem. Tem bolj zaslužijo one „Vaje“ petdesetih let prošlega veka, da se jih spominjamo ob njih jubileju. Kdo ve za kateri eksemplar?

Dr. Fran Ilešič.

Nobelova nagrada. Kot literat je dobil Nobelovo nagrado pri zadnjem tekmovanju slavni Poljak Henrik Sienkiewicz.